

Jak bychom si přáli mluvit s Němci

Je s Němci dnes ještě možná rozumná řeč? Anebo se nezadržitelně blížíme stavu, jaký byl před rokem 1914, kdy spolu hlavní mocnosti nerozprávěly lidskou mluvou, nýbrž objednávkami ve zbrojovkách, a kdy diplomatické fráze byly pouhou dekorací příprav na válku? To jsou otázky, které jistě visí na rtech evropským demokratům.

President Masaryk několikrát řekl, že Němci jako největší evropský národ jsou odpovědní za evropský mír. V nedávném interview s Wernerem Hegemanem dokonce připustil, že také oni vyhráli válku, a že proto jejich odpovědnost je tím větší. Jsou to slova, která dobře vystihují situaci. Je docela přirozené, že slabší sousedé Německa se vždycky budou cítit ohroženi ohromnou masou jeho obyvatelstva a jeho hospodářskou silou, nedá-li Německo přiměřené záruky jejich bezpečnosti. Poslední projevy z Říše však bohužel nikterak neukazují, že by si Němci své odpovědnosti byli vědomi. „Jsem jen pro moc, protože v moci vidím sílu a v síle věčnou matku práva, a protože v právu takto pojatém spatřuji kořen života. Krásný je mír, ale je dobře, když je člověk silný a může si zařizovat život po svém,“ řekl tyto dny v Berlíně Hitler. To jsou přesně tatáž slova, jaká jsme před válkou slyšeli z vilémovského Německa. Právo je moc; kdo má nejvíc moci, má i nejvíc práva, a protože Německo je největším a (vzbrojí-li se) i nejsilnějším národem v Evropě, má i nejvíc práva. To je asi smysl tohoto novopangermanismu. Říšský ministr zahraničních věcí Neurath není o nic neurčitější: „Jsme nuceni bojovat proti nespravedlivým, protože nepřirozeným smlouvám... Svět nemá jiné volby: buď půjde Německo po cestě k spravedlnosti a svobodě, a stane se tak zase baštou míru v srdci Evropy, anebo se Evropa bude potácet k propasti.“ A enfant terrible nové vlády, říšský ministr letectví Goering, tomu dal výraz nade vší pochybnost jasný: „Žijící mají svatou povinnost provést krví psanou závět mrtvých ze světové války. Nepůjde-li to jinak, musíme být připraveni, že krví psanou závět vykoupíme krví.“

Lze sice silně pochybovat, obsahovala-li závět německých padlých právě vybudování mocného vojenského letectví, na jehož zorganizování pan Goering skládá přísahy, ale na tom konečně nezáleží. Mrtví už mluvit nemohou. Smysl řeči těchto tří odpovědných politiků je docela jasný: žádáme revisi mírových smluv, a nedáte-li nám ji po dobrém, jsme odhodláni k válce. Až dosud se tento smysl všelijak zastíral; mluvilo se o německém „životním prostoru“ (jiný termín pro starý Drang nach Osten), o rovném právu s ostatními a pod. Hitlerova vláda jej konečně vyslovila s veškerou brutální zřetelností. Víme, na čem jsme. Každěho,

kdo věřil v novou Evropu, musí takováto slova naplnit úzkostí. Je nás, těchto věřících, v každé zemi včetně Německa slušná hrstka.

Co bychom asi pověděli novým německým vládcům, kdyby s nimi ještě byla rozumná řeč? Asi toto:

Ve všech zemích světa a zejména v Anglii a v Americe jsou poctiví demokraté, kteří se nikdy neuzavírali vašemu požadavku revise smluv. Pamatuje na ni dokonce i 19. článek paktu o Společnosti národů, když praví, že „Shromáždění může čas od času vyzvat členy Společnosti, aby znovu zkoumali smlouvy, které se nedají aplikovat, jakož i takové mezinárodní poměry, jejichž udržování by mohlo ohrozit světový mír“. Cesta k revisi je vám tedy otevřena. Jde jen o to, získat pro ni světové veřejné mínění. Buďte ujištěni, že jakmile bude získáno, Francie třeba se všemi svými spojenci smluv neudrží — nehledíc k tomu, že i ve Francii jsou lidé, s nimiž se lze domluvit.

Ale čím to, že jste toto demokratické světové mínění posud nezískali na svou stranu? Čím to, že Anglie, váš tradiční přítel i za dob tak málo pacifistických, jako byly Bismarckovy, je dnes Francii blíže, než byla kdykoli za poslední leta? Neohlížejte se daleko po příčině. Je to vaše staré vyhráno, ta dávná německá neohrabanost a psychologická zaslepenost, která vám po roce 1914 vynesla nepřátelství celého světa a s ním i váš pád a pokoření, a která vás k týmž výsledkům dovede znovu, nenecháte-li jí včas. Vzpomínáte si, jak působila na svět a zvláště na Anglii, která, nezapomínejte, je dnes jako tehdy rozhodující silou, když váš pošetil císař o sobě mluvil jako o admirálu Atlantického oceánu, eskontuje tak výsledky loďního zákona z r. 1900, jímž jste se rozhodli stát se druhou námořní mocností světa? Jak působilo vaše vyhrožování válkou Francii pro aféru marockou, vaše vynucování konference v Algecirasu a vaše vymáhání resignace Delcasséovy roku 1905? Už jste zapoměli, že již na této konferenci, když jste ještě byli vojensky nejsilnějším státem, jste byli osamoceni a napolo opuštěni i svými spojenci? Nepamatujete již, že po této události následovaly hned dohovory generálních štábů francouzského a britského? Vypadlo vám již z paměti, jak působilo na svět, když jste přímou pohružkou války násilně uklidnili Rusko, pobouřené rakousko-uherskou okupací Bosny a Hercegoviny roku 1908? A zapoměli jste už na překvapení, jaké vám způsobil Lloyd George, na jehož pacifism jste tolik spoléhali, když 21. července 1911, za aféry agadirské, po tom co vaše admirálita komandovala do Agadiru válečnou loď „Panther“, pronesl v Londýně řeč, v níž vám dal jasně najevo, že Britanie položila jistě meze vaší rozpínavosti? Zapoměli jste, že i v srpnu 1914 vás Anglie překvapila? Tak, jako jste se tehdy se svou neprozíravostí slepě hnali do záhuby, jako jste mysleli, že nemusíte mít ohledů na nikoho, tak, zdá se, že si chcete počínat i teď.

poznámky

Jednotná fronta?

A při tom jako byste neviděli, oč je vaše situace těžší než byla 1914. Rakousko-Uhersko zmizelo a Francie je silnější a připravenější než kdy byla. Itálie má svůj vymezený cíl, přes nějž se nebude pro vás exponovat. Podceňujete sílu demokratických národů. Tito lidé jsou váhaví a dlouho budou snášet vaši vyzyvavost. Ale chraňte se probudit v nich pud sebezáchovy, tento nejstrašnější z lidských pudů!

Cestou, kterou právě nastupujete, nikam nedojdete. Vaše spása je jinde. Ne v dupání pruské boty, nýbrž v úsilí o demokratickou dohodu a mezinárodní dorozumění; v metodě, kterou nastoupil Stresemann a která — nezapomínejte! — vám vynesla tolik, kolik by žádná jiná byla nedovedla. Chcete-li na druhých něco vymáhat, musíte především přesně říci, co chcete. Mluvit o spravedlnosti a svobodě velikého německého národa je sice patetické, ale při tom trochu dětinské a zejména neurčitě. Co si představujete pod slovy „spravedlnost“ a „svoboda“? Stav před rokem 1914? To by snad bylo trochu mnoho. Můžete na Evropě žádat ledacos, jenom nesmíte chtít poroučet. To právě jste se pokoušeli činit před válkou a to vás přivedlo do zkázy.

Snad řeknete, že cíle vaší poválečné politiky jsou známy — reparace, Porýní, koridor, Anschluß, kolonie. Posud jste jich sice přesně neformulovali, ale domýšlíme se jich. Nechtějte také popírat, že jste měli, lépe řečeno, že německá republika měla jisté úspěchy: reparace anulovány, Porýní o pět let dříve vyklizeno. Nešlo to bez obtíží, ale šlo to. Rádi přiznáme, že Spojenci, zejména Francie, neuměli vždycky povolit v pravou chvíli a že vás nechávali hrát roli zarputilého vymahače. Ale nezapomínejte, že všechno, čeho jste dosáhli, dosáhli jste metodou loyálního jednání. Bezprostředně po válce jste to zkoušeli s metodami jinými: se sabotáží reparací a s ruskou válkou. Tyto metody ztroskotaly, Stresemann je zlikvidoval, ale německý lid zaplatil jejich útraty. A tomuto lidu nyní namlouváte, že vším je vinna Francie, a znovu začínáte s věcmi, které nevedly k cíli. Půjdete-li na to hodně radikálně, možná, že budete mít několik drobných úspěchů. Svět se těžko dá pohnout k válce. Strpí několik vašich faits accomplis, ale jen potud, pokud se někde nedotknete jeho životního nervu. Až jej postavíte před zoufalou volbu mezi bytím a nebytím, vzchopí se proti vám, a ti, od nichž čekáte, že budou vašimi spojenci, budou vyhlížet, na kterou stranu se nakloní vázky vítězství — jako vyhlíželi za války.

Zanechte těchto pošetilostí. Zahod'te zbraně, ostruhy i podkůvky a řekněte otevřeně, čeho žádáte. Pokuste se přesvědčit světovou demokracii, že to je spravedlivé a možné; že nechcete nic víc než žít, ale že ručíte svou ctí za to, že necháte žít také ostatní. Jen tehdy vyhrajete svůj boj, podaří-li se vám učinit německou věc věcí svobody, spravedlnosti, demokracie, a ne pěstí. Pak půjdeme všichni s vámi třeba i proti Francii, proti Polsku a proti šovinismu ve vlastních hranicích. Ale budete-li vyhrožovat válkou, budeme se stejným způsobem bránit. Neboť lépe je umřít, než býti živ jako otrok, jak řekl náš prezident.

Zdeněk Smetáček.

Ústřední výbor komunistické strany Československa nabízí ve vsi formě socialistickým stranám u nás společný boj proti fašismu a kapitalismu. Čtete-li tento komunistický dopis, který je tak rozsáhlý, že pokrývá celou první stranu „Rudého Práva“, poznáme, že z tohoto mračna nebude dešť. To, co mají komunisté na mysli, není nic jiného, než to staré hlásání jednotné fronty dělnické, z něhož kouká příliš viditelně komunistické kopýtko. Ale i tak komunistický dopis jasně prozrazuje, že Komunistická internacionála si již tiše říká: stala se chyba. Po událostech v Německu není doznání chyby příliš velkou zásluhou, zejména když Komunistická internacionála z posledního vývoje nedovede vyvodit jasně důsledky. Horizont komunistů v této věci jest stále ještě příliš okresní; nedovedou se na sjednocení dělnických, socialistických sil podívat jinak než s hlediska komunistické agitace, která si láme hlavu nad tím, jak ze sjednocení dělnických sil — které jest nesporně přáním dělnictva a socialistů — by vytvořili heslo, lákající lidi do komunistického ovčince. V Německu je taková jednotná fronta komunistů a sociálních demokratů; bohužel je to jednotná fronta těch, které hakenkreuzleři postavili a přitiskli ke zdi. Dopustila-li se sociální demokracie v Německu mnoha chyb, jsou chyby komunistů v Německu ještě větší.

Jest otázka, zda soustředění dělnických, socialistických sil musí se projevit prakticky hned jednotnou frontou. Stačilo by jen, kdyby si komunistická strana — hlavně však Komunistická internacionála — uvědomila, že v dnešní situaci ji útočení na socialistické strany nepomůže a že tím nepomůže dělnické věci. I kdybychom připustili nemožnou věc, že totiž komunistická strana by získala pro sebe větší sociálních demokratů, byla by tam, kde dnes je, neboť při tom, jak dnes komunistická strana dělá politiku, nemá významu, má-li 30 poslanců, nebo měla-li by jich 70. Popírá-li komunistická strana parlamentarismus, nemá smyslu, má-li o několik desítek mandátů více; naproti tomu kdyby socialistické strany získaly o několik desítek mandátů více, bylo by to jistě znát v jejich politice, v jejich postupu i v celé vnitřní politice. Není nutná jednotná fronta; stačí, uvědomí-li si komunisté, že v dnešní době nemá smyslu, zamíří-li svoji agitační palbu jen na socialistické strany a nechají-li druhé běžet. Porovnáme-li socialistický a komunistický tisk, vidíme, že potírání socialistů jest hlavním obsahem komunistického tisku, kdežto socialistický tisk — i když s komunisty nezachází v rukavičkách — má hodně jiných starostí a komunistům neoplácí tak, jak by zasluhovali. Není potřebí jednotné fronty a není potřebí ani nějakého formálního paktu u zeleného stolu. Pohyb dělnického života v těchto věcech nelze sjednávat u zeleného stolu. Stačí, uvědomí-li si komunisté, že jsou jiné proudy, které ohrožují dělnictvo, kterým nutno čelit.

V. G.

Propaganda

Hitler zřídil nové ministerstvo: propagandu. Jak novinářům vyložil Goebbels, který byl pověřen jeho řízením, bude mít pět oddělení: 1. rozhlas, 2. tisk, 3. aktivní propagandu, 4. film, 5. divadlo a výchovu lidu. Není to věc nezajímavá pro nás, kde často padla slova o nedostatků propagandy. I demokracie — a právě ona — jí potřebuje. Režimy, které jsou nepřátelské demokracii — SSSR., fašistická Itálie, Hitlerovo Německo, Horthyho Maďarsko — pochopily, co znamená systematická propaganda režimu. Jak je na př. čilá obrázková propaganda SSSR.; její obrázky pronikají i do listů, které jinak ostře kritizují režim v SSSR. U nás je toho tolik, co by stálo za to, aby bylo zachyceno fotografem nebo ve filmu. Ale dosud si nikdo neuvědomil plně význam toho. Tak u nás sledujeme, co dělá a buduje pětiletka, ač bychom mohli ukázat, že i u nás se nezapomíná. Tisk, film, rozhlas, obraz, gramofonová deska — to je celá řada, škála možností ovlivňování jednotlivce a celé veřejné mínění. Tu je levice, levice politická i kulturní, ve velké nevýhodě. Zčásti může říci, že tento druh ovlivňování vyžaduje velkého nákladu peněžního. Peníze tu jistě znamenají mnoho, ale vše neznamenají. Nemají-li socialisté v rozhlase velký vliv, není to jen otázka moci; je to tím, že zájem levice o rozhlas je poměrně velmi malý a nesoustavný. Podobně ve filmu se nedostali socialisté dále než k zatravnování t. zv. měšťáckých filmů. Kdyby nebylo ruského filmu, nebude pomalu filmů, u nichž by šlo o krásu lidského života, kolektivní dění a sociální strunu. Nestačí jen lomiti rukama nad „Pisníčkářem“. Je-li nebezpečí ve filmu, je-li špatný film,

nezbývá nic jiného než proti němu postaviti film dobrý. Jsou-li socialisté nespokojeni s filmem, nezbývá nic jiného, než aby přišli se svým filmem, se svou filmovou propagandou. Totéž platí o gramofonové desce. A totéž o knize. Byli bychom na tom špatně, kdybychom — pokud jde o knihu — spoléhali jen na oficiální socialistická nakladatelství. Je ironií, že dobrou, levnou knihu vydávají nesocialističtí nakladatelé a nevede se jim při tom špatně. A není žádným prospěchem pro věc socialismu, když socialistický tiskařský podnik docílí statistických nákladů při listech, v nichž docela nic nepřipomíná, že je na světě také nějaký socialismus. Socialistický podnik, který dává masám četbu indiferentní, může být obchodně úspěšným podnikem, ale pro socialismus je to mrtvá kapitola.

Hitler, který při každém kroku finčí šavlí, si uvědomil význam a sílu propagandy. — Nelze se oddávat pohodlnému názoru, že dobrá věc a dobrá myšlenka přece jen nakonec zvítězí. I ona, právě ona potřebuje propagandy. V. G.

politika

Franta Kocourek:

Vítězové při práci

Berlín, v březnu.

Pěsť dopadá.

Zvítězili jsme na celé frontě — nyní bez meškání do práce na znovuvybudování velkého Německa! — volají vůdci národně socialistické strany na své voliče. A ti opravdu přikládají hned ruku k dílu. Nemohli se už dočkat, sotva se dali udržet na řetěze před volbami, ale teď je pustili, konečně je pustili.

Úvahy o právní ochraně, nedotknutelnosti majetku, listovním tajemství, osobní svobodě a podobných hodnotách se staly přes noc směšnými. Úderníci říšského kancléře vnikají na vlastní rozkaz do bytů odpůrců, z nichž se mnozí mylně domnívali, že to s německou civilizací přece jenom není tak zlé, aby se musili zachraňovat útekem jako před vpádem Hunů. Na československý konsulát v Rauchstrasse — a na konsuláty jiných států — chodí den co den krajané ukazovat pod rozedranými šaty na nahém těle písmo, kterým je poznamenali Hitlerem probuzení synové nového Německa. Auta s neněmeckou vlnkou jsou zastavována, vlajka strhávána, posádka vozu vytahována, arážena. Mladí muži v hnědých košilích vstupují do kavárén a žádají každého, kdo se jim zdá podezřelý, aby se legitimoval. Je nevyčerpatelná řada nejvyšších přítěžujících okolností: buďto se žoldněřům Třetí říše nelíbí vaše chování při takovém představování, nechováte se dost pokorně, nebo naopak prozrazujete nápadně strach před vězením. Jmenujete se Kohn nebo Blumenstein? Je-li vaše jméno ruské, nebo vykážete-li se československým pasem, nejste na tom o nic líp: to je přece ta země, kterou stále víc listů v Německu nazývá provokativně „Tschechei“, to je ta země, v níž byli hakenkreuzleři vydáni sněmovnou ke stíhání.

Policejní prezident, dosazený Hitlerem v Prusku jako už dnes i ve všech ostatních zemích říše, dosud přijímá oficiální zástupce těch, kdo byli zbiti, pohaněni, oloupeni, ačkoliv jsou příslušníky cizích států. Pan prezident má vládní příkaz a smysl pro ironii: vyslechne stížnosti, vysloví nad nimi své podivení, případně rozhořčení, podle toho, jde-li o velmoc nebo jen nějaký státeček, ujistí, že dá případ co nejprísneji vyšetřit — načež jede do paláce Unter den Linden 73 k ministru vnitra Göringovi a přijímá od něho direktivy k další policejní podpoře hitlerovských počínů.

Zastavíte se před touto budovou zvenci diskretní. Je to ústřední úřad Třetí říše, ministerstvo vnitra, sídlo prozatím nejsilnějšího muže hitlerismu, Göringa. Odtud, z tohoto šedého domu, je dirigován dobovačný postup hnědých vlastenců v celé říši. Odtud vyjíždějí ve vládních autech mužové, do

včerejška většinou ve výslužbě, nyní vládci zemí: v náprsní kapse mají písemný pověřovací rozkaz, který byl vládou telefonicky současně oznámen sesazeným. Odtud odjíždějí říšští komisaři, vybaveni neomezenou mocí, celá serie diktátorů, kterým bylo řečeno: jděte do širé říše a učte všechny země národnímu socialismu. Rozjíždějí se do různých států říše, aby zasedli na ministerská a policejně presidentská křesla, aby se naučili vládnout.

Před budovou ministerstva vnitra užijete nade vše poučného divadla, co znamená demokracie, když je v rukou slabochů: všechny šance nejhrubším diktátorům. Tady si uvědomíte, že první povinností demokracie musí být síla, schopnost dobýt moci, udržet ji a bránit.

U mamutího obchodního domu Tietz v Lipské ulici se cosi děje. Právě se tam zastavily dva úderné oddíly hnědých. Jeden z nich zahájil pohotově „aufmarsch“ do prodejních místností, druhý nastoupil na chodník před výkladní skříně a odhání koupěchtivé obecenstvo. „Pryč od židů! Kupujte od německých firem!“ zní jejich heslo. Kupci se dávají na ústup. U chodníku přistává útočné policejní auto, jehož posádka zachovává vyčkávací stanovisko k situaci. To znamená: je připravena zasáhnout svými obuškami, kdyby se náhodou někdo opovážil klást odpor očistné akci hakenkreuzlerů. V prvním a druhém patře se nahromadily tváře prodavačů. Ředitelé vyjednávají, na chodník vyběhlo několik příručích, stahují mřížoví, zavírají vchody. Nahromadil se tu velký zástup diváků. Teď je důvod k zakročení policie: nic není v Třetí říši tolik chráněno, jako pořádek a klid. A protože přišli dělat kravál kazimíři v hnědých košilích, je třeba rozhánět lidi, kteří se tu náhodně zastavili. I jiní než komunisté se teď musí v Německu učit speciální, se zdravým rozumem nesrovnatelné logice policejního pendreku.

Ale Adolf Hitler už není jenom vůdce hnědé armády, je také a teď už především kancléřem. Proto volá v rozhlasě, volá ve všech novinách ke svým příliš horlivým vyznavačům něco docela jiného než v předvečer voleb (der Sturm bricht los! atd.). Varuje své SA i SS muže před podobnými akcemi, jako je svlékání a mrskáni židů, přepadání obchodů, trhání vlajek cizích států a obtěžování chodců. I za to ovšem padá vina především na komunisty, kteří prý v uniformách hakenkreuzlerů provokují tímto způsobem. Od těchto dnů má národní vláda v rukou veškerou moc. Shora podle přesně stanoveného plánu se bude nyní postupovat, vláda sama dá příslušné pokyny, není třeba, je zbytečné, ba skoro zločinné, když se jednotlivci budou svými ojedinelými akcemi vláde plést do provádění jejího důstojného národního programu.

„Slepu kázeň a poslušnost!“

Abyste jim nevzal docela všechnu radost a možnosti vybit vlastenecké nadšení, což se mu zdá přece jen nebezpečné, tak brzy, je v jeho projevu dodatek pro útěchu. Jenom tam, kde by byl podniknut přímo útok na lidi nebo symboly vojáků Třetí říše, je dovoleno postavit se na odpor a na místě ztrestat vinníky.

Malý dodatek, jen několik zdánlivě spravedlivých slovíček a jaké možnosti! V žádném umění hakenkreuzleři nevynikají tolik, jako v přípravě situací, při nichž jsou napadeni vždycky právě oni, nikdy naopak. Nic snadnějšího, než urážet, týrat, věznit a zabíjet nepohodlné lidi a zůstat bez trestu pouhým připomenutím Hitlerova dodatku: my musíme bránit čest praporu, my byli napadeni. Mrtví nemluví a případní svědci mají zavřená ústa. I kdyby se odvážili mluvit, co by to pomohlo v dnešních dnech?

Ale to není jen krvavé farizejství hnědého vůdce a jeho nejbližších. To je vážně míněná výstraha muže, který dobyl říši a rád by se udržel na kancléřském trůně. Výstraha stranického politika, který se teprve vítězstvím své strany

v těchto volbách mění ve státníka. I zní jeho hlas slabě, sotva je slyšet jeho výstrahy úderníkům, třebaš je rozhlas několi-krát za den opakoval. Rozpoutal v celé říši šovinistické živly, výkon, který nebyl tak nesnadný v Německu. Těžko, přetěž-ko bude spoutat takto osvobozené. Platí to v první řadě o těch, kteří šli za lomeným křížem především z touhy po osobní pomstě, po rychlém zisku, nabytí moci. Desetitísíce, statisíce jich Hitler umísťuje a umístí v těchto dnech a tý-dnech, které rozhodly na dlouho o osudu Německa, jak musí uznat každý, kdo vidí zdejší skutečnost a nesnaží se ji skreslit svým vlastním politickým vyznáním nebo koncepcí, nebo zbožným přáním. Ale co budou dělat ty další statisíce, miliony těch, na které se prostě nemůže dostat, protože nejde po druhé policejní armádě organisovat třetí, nelze do nekonečna zakládat další bojové útvary a do nekonečna opatřovat chleba tím, že se budou vyhazovat z úřadů a z práce sociální demo-kraci, komunisti a ti ostatní, na něž už začíná také docházet?

Pod Hitlerovým trůnem zatím skoro nepozorováno roste blízké nebezpečí, neaktuálnější nepřítel kancléřovy moci: rozhýbaní, vítězstvím a beztrestností rozpálení zbroj-noši Třetí říše. Ti, kteří mu ji dobyli ohněm a mečem. Co budou dělat zbrojnoši, až poznají, že Hitlerova výzva ke kázni a poslušnosti nebylo jen hřmění pro efekt, až pochopí, že je konec dobrodružství ve velkém, až budou nad oheň a meč silnější logikou vývoje zatlačeni ke staré, všední práci, do-cela stejně, možná ještě horší práci, než musili dělat před zro-zením vysněné Třetí říše?

Tito zklamání zbrojnoši, mužstvo, podvůdci i důstojníci, skrývají zárodky dvou možností, cítili byste je, kdybyste s nimi celé hodiny pochodovali, poslouchali je a viděli při jejich akcích, při provokacích a loupežích celostátně uzna-ných, stranických, spolkových i soukromých: jednoho dne obrátí své prapory a revolvery proti bývalým vůdcům, toho času zmoudřelým a zajisté už zaprodaným politikům a státní-kům. Druhá možnost: nepodaří-li se jejich kancléři opatřit chleba pro šest milionů starých a statisíce nových nezaměst-naných, vyhozených na ulici z úřadů, stanou se neukojení ha-kenkreuzlerští zbrojnoši avantgardou milionů, kteří uvítali Třetí říši proto s tak prudkým nadšením, že její upevnění znamená možnost odvetné války.

„Nejlepší armáda světa.“

Zvonková hra vojenských a spolkových kapel, stříbrný barevný cinkot nad údery pochodu. Klapot tisíců bot ve stejném zlomku vteřiny dopadajících se stejně výše ve stej-ném úhlu. Rachtot bubnů a jeho píšťal. Vypjatá těla jdou strojově vpřed. Pod štítky čepic, pod výkrojem ocelových pří-lbic hledí ztrnule oči, které nic kolem sebe nevidí. Mladé obličejě přepásané řemínkem od štítku pod bradu, řemínkem, který zvojenštuje i civilní tváře, tváře vědecky obrýlené a tváře obkreslené šedinami.

Stařečkové s bílými, slavnostně upravenými vousy, licousy a bradami berou svůj pochod nevážněji a nejradostněji. Představte si jen, že se opravdu dočkali příchodu té Říše, v níž bude udělán krátký konec všemu špatnému. Nebyli už nijakými mladíky, když bojovali ve světové válce pod pra-pory císařského Německa: a teď pochodují nejlepším kro-kem, který svedou — světe div se, prsa zdvihejte se pý-choou — pod týmiž prapory jako tenkrát, pod černo-bílo-čer-venými prapory. Musili být dlouho opatrní při projevech svého válečného vlastenectví, až teď nadešla jejich hodina. Nadšenou náladu, která provázela hitlerovskou revoluci, způ-sobovalo v prvé řadě vědomí, že v říši německé je zase do-voleno hlásit se veřejně, se zjevnou pýchou k militarismu. Není to teprve včerejší zkušenost a je to asi pravda, že bo-jovnost, dobývačnost a všechno, co patří k militarismu, má výjimečně úrodnou půdu v srdcích většiny Němců.

Die beste Armee der Welt! Nejlepší armáda světa!

Tak je psána reklama na poutavé články, vycházející v obrázkovém týdeníku „Die Woche“.

Die Deutschen kommen! Němci přicházejí! Tak volá nad-pis jiného sensačního seriálu, zahájeného právě v jiném, da-leko rozšířenějším obrázkovém časopise, „Berliner Illustrierte Zeitung“.

Je možno nevidět, že jsme už v Německu zase na nej-nebezpečnější půdě? Co tady chybí k dokonalosti válečné psychosy, co chybí k válce? Snad jen peníze, vojáci rozhodně ne, ani chuť vydat se znovu na Paříž, pod starými prapory, které 12. března sankcionoval říšský prezident von Hinden-burg, sklánějící se toho dne před památkou padlých u svatyně Nové Stráže, oblečen v parádní uniformu generál-feldmar-šála, se zlacenou maršálskou holí v ruce, slavnostní přílbu na hlavě.

Dva nejúspěšnější filmy.

Jediné místo, kde člověk uslyší něco jiného, než hitlerov-skou agitaci, je kostel, katolický i protestantský. Církvě znovu osvědčily své pevné postavení v politické bouři, posta-vení pro jejich vrozenou konservativnost poměrně neotřesi-telné. Všude jinde, bez výjimky, je nemožný nějaký nehitle-rovský projev. Všechno, co se nelíbí mužům a ženám v hně-dých košilích, je ztraceno, zakázáno, rozbito, vymazáno. Teror rozpoutaných sil radikálně vlasteneckých zasahuje s posicemi politickými, administrativními a hospodářskými přirozeně i všechny duchovní oblasti. Už teď — hitlerovci dosud neměli příležitost vytvořit svou kulturu — je šovi-nistickým terorem prostoupeno kulturní ovzduší. V tomto přechodném období, kdy padají symboly a modly staré epo-chy, je nejzajímavější všimati si, proti kterým věcem revoluci uvolněné občerstvo útočí, a na druhé straně, které věci se novému panstvu líbí.

K největším filmovým úspěchům v Berlíně patří dva ryze válečné filmy. Jeden z nich se jmenuje „Choral von Leuthen“. Je to „podle ideje Friedricha Pflughaupta“ natočená historická freska opět z doby — Bedřicha Veli-kého, v režii Carl Froelicha. Píše se prosinec roku 1757. Ze Slezska prchají trosky poražené pruské armády. Vyčerpání, bez kázně, vyhladovělí jdou prustí bojovníci pomalým kro-kem, otrávení a zoufalí, až do okamžiku, kdy se setkají s vojskem krále Bedřicha, přicházejícího od východu. Odkud že to táhne velký král? Od Rossbachu, kde právě naklepal Francouzům. A stane se zážrak: sotva vojáci spatří krále, vjede do nich nová síla, jsou hned plni nadšení, jako členové Stahlhelmu nebo Říšské obrany sekají do té chvíle umdlenýma nohama při parádním pochodu, je to krok gar-dy, kterému jsme se právem vždycky smáli jako čemusi abnormálnímu, ale co ve znovuzrozeném Německu 1933 slaví nové triumfy. Byly na útěku, ale teď se srazily šiky v je-dinou masu a obracejí se k protiútoky na Rakušany. S vysoka dopadají jejich nohy do trávy, hustě kolem Prusáků vy-buchují obláčky dýmu, ale Bedřichovi vojáci si takových hloupostí nevšímají, vysoko drží vlajku a pozorně sekají no-hama podle předpisu, protože na ničem tak nezáleží, než aby jejich krok byl bezvadný. Přirozeně, že zvítězí.

„Volk im Aufbruch —
Deutschland marschier!“
Ein Glaube, ein Wille, ein Weg —
Deutschland marschier!“

Toto heslo hakenkreuzlerů z volební neděle by se mohlo dát jako podtitulek Froelichova filmu, který jako by byl natočil svůj film na objednávku ke dnům probuzení Hitle-rova národa. Ale nemyslete si, že dávka militarismu a šovi-nismu, v Leuthenském chorálu obsažená, stačí hakenkreuz-

lerským intelektuálům. Přes to, že celý dlouhý závěr filmu je vyplněn nejoblíbenější revoluční prací hitlerovských od-
dílů, totiž pochodováním za zpěvu staropruských válečných
písní, nenalezl film milost před filmovým kritikem u nás za-
kázaného hlavního Hitlerova večerníku „Angriff“:

„Nepřítel je třikrát silnější, než armáda Bedřichova“, píše
Peter Hagen, jeden z nejčelnějších hakenkreuzlerských spi-
sovatelů, který právě vydal nejvyšší aktuální román „Dům
v Hitlerově ulici“. A pokračuje:

Téma filmu: „nikdy nebyl Bedřich větší, než
po prohrané bitvě, nevypracoval režisér Carl Froelich
dosti ostře, dosti pronikavě, ideální obsah filmu byl zatlačen slož-
kami ryze obrazovými a pointovanou epizodou. Tomuto filmu
chybí síla vnitřní posedlosti, protože Carl Froelich v sobě nemá
plamen, který by mohl zapálit jiné. Není ani divu, protože ten-
to režisér může být posuzován jako „odbor-
ník, ale nikdy ne jako povolání, který by
zpracoval pruskou látku.“

A teď přichází teprve na kořinek, který jsme už tušili:

„Carl Froelich se jednou pokusil natočit persifláž na prušáctví
— a tu od něho — přes změněnou politickou konstelaci — ne-
můžeme dnes žádat, aby vytvořil velepíseň
pruského ducha... Chybí hybný, strhující tep jednot-
ného smýšlení, chybí strhující takt pochodu...“

To jen tak na ukázkou, jakým směrem se asi bude vyvíjet
nacionální socialistická filmová kritika a jak asi budou vy-
padat filmy, až místo pana Pflughaupta bude Carl Froeli-
chovi dodávat ideje pan Hagen. Že budou mít co nejdřív
hitlerovci přímý vliv na výrobu, je samozřejmé. Již dnes
vzkazují producentům: nemyslete si, že teď, po vítězství
lomeného kříže, budete smět točit takové věci, jako dosud!
Nepochybujte o tom, že my a miliony stejně smýšlejícího
obecenstva budou nadále rozhodovat o německé národní fil-
mové produkci!

Druhý film se jistě panu Petru Hagenovi líbil víc. Je to
nejúspěšnější současný Ufa-film, hraný jenom v Berlíně asi
v deseti biogramech současně. Jmenuje se „Červánky“. Jeho
hrdinou je kapitán válečné ponorky, hraje ho Rudolf
Forster, partner Alžběty Bergnerové. Jsme ve světové válce.
Jsme s německými hrdiny na moři, při jejich odpovědné,
těžké práci, po níž touží Hitlerovi muži, chlapani a děti:
obhlížejí periskopem hladinu, nadávají, když není na obzoru
žádná loď, výslovně podotýkají, že život za nic nestojí, když
člověk nemá do čeho střítlet, a životní radost se do nich vrací
teprve tehdy, když muž u periskopu hlásí kořist v dohledu.
Jaká proměna! Hrdinové se mohou zbláznit radostí, zmocňuje
se jich slavnostní nálada, připravují se k ráně. Dva muži
v torpedové kabině chystají výstřel. Jeden z nich maže velké
torpedo jakousi vaselínou, s opravdovou láskou poplácává
ten drahocenný náboj a při zasunování těsně před výstřelem
jej pohladí a řekne: „Mach es gut!“ Dobře to udělej, mé
drahé torpedo, zasáhni tu loďku pěkně do srdce, do kotel-
ny, aby se brzo potopila! Obecenstvo se upřímně směje.
Kapitán Forster řekne několik vět, platících budoucnosti Ně-
mecka, zvláště větu, o jejímž prorockém poslání nelze dnes
pochybovat méně, než kdykoliv jindy: „My Němci si dobře
nerozumíme, když je nám dobře, přeme se mezi sebou: ale
když je nám zle, dovedeme se vždycky srazit ke spo-
lečnému boji — a jsme nepřemožitelní!“ Po těch slovech se
vynoří nad hladinu oceánu nejdřív bitevní věž, potom příď
ponorky, která spěje rychlým tempem k obzorům ozářeným
červánky vzkríšení Německa dobytelského na souši, na
moři i za mořem.

Nemůžete se zbavit dojmu, že Forsterovi je úloha kapitána
proti srsti. Dělá co může — ale nebylo by pro něho daleko
lepší, kdyby vůbec odepřel hrát ve filmu tak militaristic-
kého kalibru? Jistě, řeknete si, ale to platilo včera: dnes je
situace taková, že nejenom Forster, ale i všichni ostatní v Ně-

mecku se buďto budou musit těmto hugenbergovským vli-
vům docela podřídit — Hugenberg je hlavní akcionář
UFY — nebo sbalit zavazadla a pokusit se o uplatnění jinde,
v těch několika málo evropských zemích, kde ještě není nebo
kde nehrozí zítra vypuknout diktatura Hitlerových ideálů.

Adolf Hitler zblízka.

Už několik dnů zvou veliké, typograficky výrazné pla-
káty na „ohromné davové shromáždění“, do výstavních hall
na Kurfürstendammu, kde promluví říšský kancléř Adolf
Hitler. Koupíme si v předprodejích vstupenku, ale zapome-
neme, že jít na Hitlerovu řeč není totéž, jako jít do bio-
grafu. A tak, když přijdeme večer k výstavnímu paláci na
Kurfürstendammu, marně se snažíme dostat se dovnitř, do-
volávajíce se toho, že máme řádnou vstupenku. Takových
lidí je natlačeno kolem všech vchodů několik tisíc. Mít vstu-
penku, nic neplatí: když je plno, uzavře policie a hnědí
úderníci vchody — a hotovo. Když jste chtěli být účastní-
tí události, neměli jste přijít teprve v půl deváté, když byl
přístup do arény povolen už od pěti hodin odpoledne. Ano,
půl čtvrté hodiny sem chodili lidé! Je třeba vniknout dovnitř
nějakým ilegálním způsobem. A když se nám takový spar-
tánský úskok zdařil, ocitneme se v největším divadle, jaké
jsme kdy viděli.

Skoro nedohledná prostora překlenutá ocelovou konstrukcí.
Pod jejími hakenkreuzlersky dekorovanými oblouky se vlní
desetitisíce posluchačů. Je to až neuvěřitelný dav, neuchopi-
itelný, ztrácející se sám v sobě, kus Třetí říše v jediném kuse.
Uprostřed místnosti, od hlavního vchodu až k podiu, vy-
troštili hnědí úderníci rovnou uličku a udržují ji neochvějně
pro Vůdce. Než přijde, hraje kapela oblíbené písně a po-
chody u podia s pompézním schodištěm a estrádou, které
jsou obsazeny několika sty praporečnickými se znamením háko-
vého kříže.

Velká většina těch lidí je tu už několik hodin. Mají tu
noviny, aprovisaci, úderní hesla, praporečky, podívanou na
vlastní nekonečnost a velikost, podívanou na své známé
v uniformách, na hnědé vojáky, z nichž velká řada udělala
v posledním týdnu netušenou kariéru. Mají tu báječnou hud-
bu, mohou zpívat, mohou skandovaně volat své pozdravy
z jednoho konce sálu na druhý. Zkrátka: kdo je hitlerovec
tělem i duší, tomu není dlouhá chvíle, jak už to bývá v prv-
ních dnech každé revoluce.

Od hlavního vchodu letí slovo, jediné slovo, celým pro-
storem letí a zdvihá se hluk. Masa se hýbe, jednotlivci i celé
řady vstávají na židlích v přízemí, na galeriích. Ruce letí
vzhůru, hřmí pozdravy, které se pod klenbou převalují jako
bouře pod nízkými mraky. Vůdce přijel. Jde hnědou ulič-
kou, stíněn zuřivě zdravícíma rukama, šátky, vlajkami. Do-
chází až k podiu, v jehož těsné blízkosti se nám podařilo
zakotvit, na rozhraní hitlerovských přívrženců v uniformě
a civilu.

První věc, kterou musí udělat, když se dostane k podiu:
zavedou ho ke stolu a musí podpisovat své fotografie. Je to
roztomilý pohled. Vidím zřetelně jeho tvář, tak málo výboj-
nou, třebas je obočí staženo a rty poněkud sevřeny. Nevy-
padá jako pevný, statečný, sebou jistý muž: působí spíš do-
jmem muže, který by byl ochoten podat demisi.

Provází ho generální štáb v nádherných uniformách, na
nichž je už patrna stabilisace režimu. Je tu zlý duch Hitle-
rův, ministr vnitra Göring, vystupuje jako generál, má divo-
kou, římskou, opravdu imperátorskou tvář. Vedle něho,
s mírným, hodně chlapeckým úsměvem stojí jediný civilista
generálního štábu NSDAP: tehdy ještě poslanec, dnes už
nový říšský ministr, a to ministr propagandy a národní osvě-
ty nového Německa, dr. Goebbels.

Ten vystupuje najdŕív pred mikrofón. Vyniká tím, že ŕekne v rozhlase úvodom to, čo všichni vědí, čo všichni cítí, ale čo musí byť ŕečeno, čo musí byť nahlas vysloveno, aby bola i vnějším spôsobom docílena jednota všetkých tisíců, aby táto jednota existovala symbolicky. Potom ŕíká: „Der Führer hat das Wort.“

A Hitler, „lidový kancléř německého národa“, jak bývá nazýván, vystupuje na ŕečníště. Nemyslete, že hned může promluvit. Několik dlouhých minut přejde, než se dostane k slovu. Nejdŕív musí přijmout řadu projevů svých zbožňovatelů: skandované pozdravy, vystupňované k šílenství; ta věc se musí vidět a slyšet na místě, v jednotlivostech, které při přenosu plně zanikají, i v celku, který ke zvuku přidává barvy a rytmus. Potom se zdvihají ruce, jako vlny na širém moři, z jednoho konce sálu na druhý letí vzhůru a protože to nestačí, vstávají lidé s kapesníky a čepicemi. Usedají, ale to jen proto, aby si odpočinuli. Za chvíli vstanou znovu a budou tleskat do umdlení, budou volat do ochraptění.

Teprve teď je Hitler vůdcem. Rozdíl mezi tím, jak vypadá pod podiem, než se ujme slova a tím, jak vystupuje před tváří svých přívrženců, je silně nápadný. Rozhlíží se temným očima po svých věřících, otáčí hlavou, sem tam pokyne rukou, usměje se. Patří to k jeho řeči, je to němý, ale významný její díl, při kterém je vysloveno nevyslovitelné. Je to vstupní část hakenkreuzlerské bohoslužby.

Chystá se promluvit. Před tím však zdvihá pravici a sráží ji dolů. Co to má znamenat? Gesto se opakuje. Nejbližší se ptají, co zamýšlí. Ale Hitler neodpovídá, jen opakuje své gesto. Je adresováno jeho úderníkům, kteří stojí ve dvojstupu až k podiu uprostřed sálu. Vůdce velí, aby si úderníci sedli a nebránili tak ve výhledu. Úderníci poslouchají a sedají se skříženými nohama na zem. Nato propuká v celé prostora ohromný potlesk, volání díky, ruce se zdvihají a tleskají. Kdo na lid umí hrát...

Už mluví. Začíná klidně, šedivě, ale jasně: aby mohl potom stupňovat sílu i rytmus. První projev po vítězných volbách. Jeho hlas slyším ze vzdálenosti několika kroků přímo a současně z amplionů v hlubší poloze, která dodává řeči mužného tónu. „Náš boj proti marxismu je veden za svobodu a v zájmu německého dělníka!“ prohlašuje Hitler. Mluví daleko více k těm, kteří ho poslouchají doma u svých amplionů, s pohrdáním, se zaťatými pěstmi.

Teď začíná zvedat hlas a zdůrazňovat gesta: to mluví o jednotě německého národa, o nedělnosti německé říše, kterou tímto ohlašuje na všechny časy. A gesta ještě rostou, ještě se zaostřují, ale zůstávají i při své výbojnosti pevná, střídmá, není v nich komediantsství, tolik známé s podívané na většinu politických řečníků. Celý jeho projev zůstává v slovu a pohybu sevřený a přece docíljuje mocného účinku na všechny ty davy, které jsou zraky upjaty na jeho tvář, vyznačenou i na dálku temnými ústy, skvrnou knírku pod nosem, knírku (který založí nesporně v Německu novou módu, brzo presidentskou), a potom dvě prohlubinky zapadlých očí a vlasy, upravené do školácké pěšinky.

Snad při této schůzi stál Hitler na vrcholu své moci a slávy. Protože od těchto historických dnů přichází daleko těžší díl jeho úkolu: dát občanům svého Německa to, co slibuje v základním hesle, uvedeném ve znaku nad lomeným křížem: Svobodu a chléb! Jak veliká dvě slova!

Hitlerova svoboda vstoupila v život ve znamení největšího a nejhruššího potlačování svobody, jaké kdy poválečné Německo zažilo. Teď, když stojí nad národem jako jeho kancléř, vybaven plnou mocí, je na křižovatce. A sotva dá národu chléb, když z této křižovatky nepůjde cestou, kterou v provoláních slibuje, ale již s ním budou mít sotva chuť nastoupit ti, kteří mu pomohli k moci a kteří jsou teď pod tíží voleb-

ního bloku jako v pasti: sotva dá Hitler Německu chléb, když nebude dělat politiku těch desítek milionů lidí, kteří ho zdvihli na německý trůn v naději na větší a více namazaný krajíc chleba. Sotva se udrží na tomto trůně, když nebude dělat politiku dalších desítek milionů, kterým vzal svobodu a které nemůže věčně držet přislápnuté k zemi, protože bez jejich práce a věrnosti by se Třetí říše brzo zhroutila.

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Proč máme v Evropě bídu

Hospodářský a politický neklid se v posledních týdnech stupňuje, ač se ještě před nedávnem důvodně očekával pravý opak. Toto zesílení momentů neklidu a nedůvěry ovšem všeobecnou krizi zhoršuje a oddaluje zlepšení, které bylo již na cestě a jež by se bylo počalo již nyní ve většině významných evropských států projevovat. Mnozí lidé, kteří nevidí podstatu těchto nových příčin, jež krizi zostřily a odsunuly návrat, přesněji příchod lepších časů, domnívají se, že je to dokladem pro pesimismus. Není tomu tak. Podíváme-li se na data o výrobních indexech některých důležitých států v Evropě i mimo ni, jež vyšla již také ve Zprávách naší Národní banky, vidíme, že optimisté, k nimž se i nadále počítám, měli pravdu. Československo ovšem dosud nemá svých výrobních indexů, avšak per analogiam se dá soudit, že stejně by tato data vypadala i u nás. Podle těchto čísel vidíme, že až do července r. 1932 klesaly výrobní indexy u Francie, Švédska, Rakouska a Spojených států, do srpna klesaly u Německa a Belgie, podobný zjev s menším zpožděním se jeví i u Maďarska, jež nemá výrobních indexů měsíčních, nýbrž jen čtvrtletní, a u Velké Británie, kde ovšem jsou ještě speciální příčiny, proč se Anglii relativně vede o něco lépe. Pro Japonsko platí mimořádně zlepšení, vyvolané konjunkturou jeho válečného průmyslu. Nuže, výrobní indexy těchto důležitých států klesaly po dlouhou dobu stále bez přerušení až do poloviny minulého roku. Pak se situace zřetelně obrátila, indexy jdou bez zachvění nahoru. Čili, výroba překonala nejnižší bod, to jest, počala opět růsti. Jinými slovy, optimisté měli pravdu, když pravili, že jsme prodělávali poslední zimu, způsobenou hospodářskou krizí. Nyní ovšem přišli páni politikové a situaci opět zhoršili. Vina Hitlerova, Mussoliniho a Gömböse na trvání bídy jeví se nám nevyvrátitelně dokázanou.

Skeptikové ovšem namítnou, že to je snad pravda, avšak, že kdyby skutečně rostla výroba, že musila by také klesat nezaměstnanost a růst mezinárodní obchod. Tato námítka není správná. Protože se v posledních dobách již o vědeckém řízení práce a racionalisaci tak mnoho nemluví, tím méně, aby se tyto metody propagovaly v novinách a hubovalo se na továrníky, že racionalisaci dosti rychle neprovádějí (byli jsme tak bláhoví, skutečně), zdá se asi mnohým, že už se s racionalisací nemusí počítat. To je ovšem omyl. Racionalisace se nezastavila, pokračuje stále rychleji a vede přirozeně k tomu, že

i ke zvýšenému množství výroby je zapotřebí méně lidí, než k výrobě menšího množství při nižší úrovni racionalisace. Výroba tedy stoupla, ale v nezaměstnanosti se to příznivě neprojevovalo, protože pokročila racionalisace. Také na objemu mezinárodního obchodu, který se zpravidla měří jen valutami, to jest cenami zboží, nejeví se zase nijaký přírůstek jen proto, že ceny poklesly průměrně o třetinu až polovinu. Tak si lze vysvětlit, že přes zlepšování, které se u zmíněných států projevilo, zvětšila se nezaměstnanost a nevrátil zahraniční obchod.

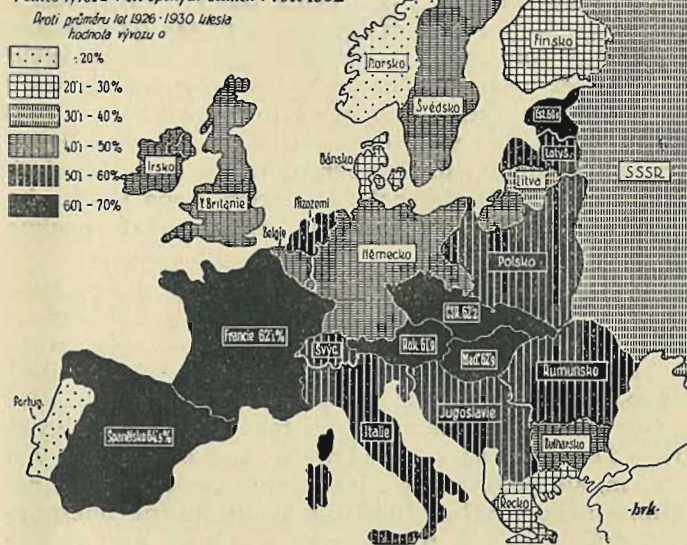
Oč klesl export evropských států?

Jsme neochvějnými stoupenci teorie volného, ovšem v jistém smyslu regulovaného zahraničního obchodu a svobodné výměny statků. Jen v tom vězí poklad všeho blahobytu, v němž většina evropských států žila.

Dnes máme v Evropě bídu, protože export jednotlivých států silně poklesl, výměna statků se neobyčejně zmenšila. „Bulletin Mensuel de la Société des Nations“ přinesl o tom data, podle nichž pro tento článek V. K. Barvínek nakreslil názornou mapku Evropy, kde je vidět, oč poklesl vývoz jednotlivých států. Čím tmnější barva, tím větší pokles vývozu. Vidíme na ní, že Československo, Rakousko a Maďarsko patří do střeoevropské, nejhůře postižené skupiny, Francie, Španělsko, hodně také Belgie, do skupiny západní, stejně zle postižené s námi. Polsko, Rumunsko, Jugoslavie a Itálie jsou na tom jen o málo lépe, norští a finští vývozci sardinek udržují celkem slušně jinak nevelký obchod svých zemí, Finsko je kraj zemědělský, Velká Británie se přece jen drží škrcením importu a snížením hodnoty libry šterlinků. Výroční přehled, který jako obvykle v tlustém svazku vydal „Manchester Guardian“ počátkem letošního února za minulý rok, upozorňuje nás v úvodním článku, že Anglie si udržela průměrný export za 30 mil. liber měsíčně a strhla na sebe nyní větší díl světového obchodu než r. 1931 na úkor zemí se zlatým standardem, to jest Spojených států, Francie a Německa. Tabulky a grafy tam uveřejněné ukazují, že import r. 1932 klesl proti importu z r. 1931 daleko podstatněji než příslušná data pro exporty v těchto dvou letech. Při této příležitosti poznamenáváme pro všechny nevěřící Tomáše, že v „Annual Review“ tohoto „Manchester Guardianu“ jsme našli ještě dodatečně, při psaní těchto řádků, další doklad pro své tvrzení, že v polovině minulého roku jsme již hlavní krizi překonali, že produkce počala růsti. Je tam zakreslen graf celostátní výroby Japonska, Anglie, Francie, Německa a Spojených států, vycházející z předpokladu, že r. 1929 si položíme rovný 100. Čára pro Japonsko klesá v oblouku a zase stoupá po jaře 1932 nahoru k linii naznačující 100, po poklesu asi na 80. To je účinek válečné produkce. Francie se drží do 1930 na linii 100, klesá pak rovně dolů a obrací se v polovině loňského roku nahoru asi u čáry, označující 65; Anglie hned po roce 1929 klesá na 80, kde se delší čas drží, načež dále oslabuje, německá a americká čára jdou těsně vedle sebe příkře dolů až do poloviny minulého roku, pak se obrací zase všechny společně vzhůru. Tento graf je dalším dokladem oprávněnosti našeho optimismu, třebaže nebyl založen na přesných datech za konec r. 1932, která v době, kdy zmíněný

výroční přehled byl tištěn, nebyla ovšem ještě vy počtena. Ale i přesto, že poslední čtvrtletí r. 1932 je zakresleno podle odhadu, vidíme, že všechny linie se vesměs lomí kolem poloviny minulého roku. Politické zmatky nesou tedy samy vinu na tom, že jsme letos na jaře nevkročili zase do období hospodářského zlepšování všeobecné situace.

Pokles výroby v evropských zemích v roce 1932

Nicméně se přes to svého optimismu nevzdáváme a souhlasíme s poselstvím, které starý lord Runciman poslal redakci tohoto výročního svazku „Manchester Guardianu“. Píše tam:

„Ačkoliv naše cesta může být zlá, nemusíme se báti, že osudem dnešní lidské rasy bude přijít ve psí. Prodělal jsem mnoho obchodních krizí, a z mnohých jsme vyvázli s ekonomickými výhodami, jež nám pak posloužily v době dobrého obchodu, ale překonali jsme je vždy všechny. Nejsme ještě na dně krise, překonáme ji však také, ale masinerie obchodního života se musí hodně předešlat. Málo lidí dnes vůbec ví, jak velmi komplikovaný finanční systém pracuje a jak se má udržovat při životě. To, že jsme utráceli, co jsme neměli (míni patrně splátkové obchody) a drachota peněz způsobily dnešní ochabnutí směny statků.“

Starý pán to říká sice trochu primitivně, ale v celku správně.

Perioda izolace.

Podíváme-li se ještě jednou na naši mapku, vidíme, proč máme v Evropě takovou bídu. Náš, rakouský, maďarský, francouzský, španělský, estonský a téměř tak i holandský, lotyšský, polský, rumunský, jugoslávský, italský a švýcarský export poklesl průměrně o 60%, čili téměř o dvě třetiny. Mapa znázorňuje, oč poklesly exporty. Jak velké jsou, zjistíme jednoduše tím, že toto procento odečteme od 100, takže vidíme, že u těchto států poklesly exporty na něco kolem jedné třetiny. Bída Evropy je tudíž v tom, že začala bláznit nikoliv celá dohromady, což by bylo dobré, nýbrž každý stát zvláště, po soběstačnosti. Každý stát se zavíral před obchodem jiných a zabíjel obchod svůj, protože konec konců, jak to správně vždy říká profesor Macek, v mezinárodním obchodě se platí zboží zbožím a nikoliv penězi, jež se mu nakonec vždy vrátí tam, kde byly vydány a kde jsou platidlem.

Procházíme tedy nyní periodou izolace, v níž se hospodářské systémy každého státu mění. Musíme s těmito změnami počítat, připravovat se na ně, zkou-

mat, jak se změní zahraniční obchod a jak se změní struktura hospodářství jednotlivých států. Hospodářský systém se mění jistě daleko více, než se nám nyní zdá; soudím, že učiníme krok kupředu k tomu, čemu říkáme kooperace evropských států a realizace socialismu. Obtíže, které nyní budeme musít vinou politiků, zmítaných převratnickými a reakčními touhami, překonávat, pravděpodobně tuto přeměnu jen urychlí, učiní ji však těžší a snad i dražší. Lidstvo stále ještě není tak daleko, aby se umělo dohodnout rozumně alespoň o základních věcech, jež by byly výhodné pro všechny. Stále ještě se nechápe obecně, že nelze bohatnout z bídy sousedovy. Vidíme-li ovšem, jak velké státy jsou vedeny lidmi povrchními a nevzdělanými, jako na př. dnes Německo Hitlerem, nebo Maďarsko Gömbösem, nedivíme se tomu, ale nicméně musíme toho litovat.

Německý plán cílevědomé snahy po autarkii.

Autarkie, hospodářská soběstačnost, toto podivné slovo, tolika lidem stále neznámé, ovládá postupně více a více svět. Ukáže se však býti také zlým a drahým o mysl, nesplnitelným a nesmyslným s ním, ale pokusy o realizaci tohoto podivného a nesplnitelného ideálu přispějí také ke změně dnešního systému. Právý počátek snah o autarkii dobrovolnou a podle plánu (autarkie Ruska je nedobrovolná a plyne spíše z příčin politických a sociologických, autarkie asijských států z podmínek přírodních, autarkie Ameriky je téměř přirozená) musíme hledat v Německu. Má tam také ostatně své předchůdce. Bedřich List svým dílem „Das Nationale System der politischen Oekonomie“ dal vznik snahám o Zollverein, který se také jeho přičiněním na území dnešního Německa uskutečnil. Je podivnou hrou osudu, že hesla, jež hlásal skoro před stoletím ve svém listě „Das Zollvereinblatt“, dnes zase oživila, stejně jako je skutečně zvláštní až příliš, než aby to byla náhoda, že návrh Zollvereinů mezi Německem a Rakouskem, který jsme před dvěma léty s takovou námahou odrazili, je téměř doslovnou (i ve stylisaci vět) kopií této říšsko-německé unifikace smlouvy ze čtyřicátých let minulého století. Je-li Bedřich List modlou ochranářů, snažících se o autarkii, musíme poznamenat, že již tehdy byl celý tento systém prohlédnut — Francouzi. Sismondi, na jehož „Nouveaux Principes d'Economie Politique“, zejména na jeho líčení těžké krise před sto lety po napoleonských válkách, jež byla tak podobná dnešní krizi a z níž vzešel moderní kapitalismus, jsme se tu již mnohokrát odvolávali, byl jeden z prvních, kteří snahy Listovy ostře odsoudili. V prudkém útoku ve své knize označil „systém nacionální ekonomie“ jako „omezování volnosti pohybu zboží v důsledku nacionální zášti“ (jak moderní nota!) a vytýká, že vyvolává drahou nadvýrobu a absurdní snahu národů po soběstačnosti, dnešním slovem, po autarkii.

Sismondi tedy správně už před sto lety soudil o autarkii a jako v tak mnohých věcech, ani dnes nejde o nic jiného. Za moderního vykladače těchto názorů bychom považovali Ferdinanda Frieda. Nejlépe jsou snad vyloženy ve studii „Der Uebergang zur Autarkie“ v revui „Die Tat“, která vychází v Lipsku. Zmíněný článek byl uveřejněn už loni v květnu a je proto

tím pozoruhodnější, že dnešní německá vláda téměř přesně plní to, co se tam stanoví jako požadavky. V této objemné studii, o níž jsme se již před delším časem, jakmile vyšla, zde zmínili, popisuje tento složitý autor velmi podrobně německý zahraniční obchod. Srovnává import a export surovin, polotovarů, tovarů, potravin, zemědělských a průmyslových výrobků a vyvozuje pozoruhodné důsledky, jež ku podivu zůstaly v evropském tisku dosud celkem nepovšimnuty, ač zřejmě jde o plán a systém. Fried sestavil tabulky na př. dovozu potravin do Německa. Má tam rubriky: Skutečný dovoz 1929, 1930, 1931 a odhady pro rok 1932 (jež ovšem jsou sestaveny na základě prvního čtvrtletí 1932, neboť článek byl psán v dubnu minulého roku) a vedle je sloupec nadepsaný společně: „Možné kontingenty“ a rozdělený na další dva sloupce: „přechodný kontingent“ a druhý sloupec „normální kontingent“. Jen ukázkou z této tabulky: import pšenice 1929 byl 448 mil. marek, přechodný kontingent 20, normální 0. U žita byl import 27, přechodný i normální kontingent 0. Jižní ovoce import byl r. 1929 čtvrt miliardy marek, kontingent navrhuje rázem 100, u kávy byl import 379, kontingent 150. Celá tabulka je pak sečtena: importy 1929, 1930, 1931 byly 3.823, 2.969 a 1.970 mil. marek, přechodný kontingent navrhl Fried 900 a normální 550! Stejná tabulka je pro import surovin, jenže daleko důkladnější. Tam navrhl proti importu z r. 1929, 1930, 1931, který činil 7.2, 5.5 a 3.5 miliardy marek, kontingent 2 miliardy marek! K tomu jsou připojeny důkladné úvahy a výpočty na mnoha stranách, nejde nikterak jen o číslice ze vzduchu. Fried nakonec pak po detailních propočtech, různých tabulkách a úvahách otiskl tuto tabulku, kterou nazval „Základna znovuvybudování Německa“:

		autarkie	
		přechod	normál
Dovoz do Německa	1931		
potraviny	1970	900	550 mil. M
suroviny	3472	2005	2000 „
výrobky	1225	150	150 „
Celkový dovoz	6667	3055	2700 mil. M
		autarkie	
		přechod	normál
Vývoz z Německa	1931		
potraviny	359	100	100 mil. M
suroviny	1813	490	500 „
hotové výrobky	7380	2455	2100 „
Celkový vývoz	9552	3045	2700 mil. M

(data v mil. marek)

A při tom autor snáší ke všemu doklady, aby bylo zřejmé, že jde o plán, za nímž stojí silná skupina, takže to není jen běžný revuální článek. Pozorujeme politiku Německa. Všimějme si dat o jeho zahraničním obchodu a vizme, že Friedův článek byl bleskovým světlem, které osvětlilo budoucnost, aniž si toho celkem svět povšiml. Politika Bedřicha Lista ožívuje, ale je naplněna novým a nebezpečnějším duchem.

Krise tedy potrvá.

Odhaliли jsme si takto na jednom velkém příkladě snahy po autarkii. Vybrali jsme k tomu Německo, protože tam jsou nejzřejmější. Jestliže se přidržujeme zásady, že blahobyt Evropy byl ve výměně statků, práce a myšlenek, musíme logicky uzavírat, že všechny tyto snahy povedou ke snížení životního standardu. To je nevyhnutelné. Přes argumentaci Listovu a jeho nástupců, přes teorie Friedovy a jeho skupiny, přes realisaci těchto snah podle plánu v Německu a bezplánovitě nebo náhodně v jiných státech, přesto, že státy,

kteřé s tím vším více či méně vědomě nesouhlasí, ale musí bohužel dělat to s sebou, nuže přesto vše neochvějně soudíme, že tato cesta je falešná a že bude brzy opuštěna jako velké zklamání. Ale přinese ovšem také své dobré stránky, jako je přineslo každé velké hnutí, i když bylo založeno na chybách, na omylu, nebo dokonce na nacionálním záštitě, jak to výtečně před celým stoletím napsal Sismondi. Protože k tomu se připojilo šílenství politiků, nejistota na hranicích, neregulární války vojenské i regulární války diplomatické, musíme doznat, že za těchto poměrů nebyla zima, kterou právě překonáváme, poslední zimou těžké krise. Šíříme optimismus, ale musíme také zastávat pravdu, i když je nám nemilá.

Za těchto okolností musí i Československo nastoupit cestu podle plánu.

literatura a umění

Karel Čapek:

Past kritiků a její důsledky

III.

Teprve literární historie zjistí hodnotu.

„Hodnoty umělecké jsou ve věčné fluktuaci,“ míní „Götz. „Teprve literární historie, jež změří duchovní aktivitu básnického díla v různých dobách, normuje hodnotu.“ Fr. Götz asi není informován, že žádná historie není normativní věda; za ten názor by se mu historikové jistě poděkovali. Myslím, že by literární historie s díkem vrátila úkol měřit hodnoty, dokonce určovat je podle toho, jak se o díle „v různých dobách“ soudilo. Měl by Götzovi někdo poradit, aby raději nemluvil o vědě; v ní je totiž kompetence poněkud přísněji vymezena než v literární kritice.

Rekněme to prostěji: podle Götze mohou kritikové v různých dobách soudit tak nebo onak; však to jednou literární historie uvede na pravou míru. To se sice někdy přihází, ale je to prapodivná zásada metodologická. Představte si, že by byl v politickém životě otevřeně hlásán podobný názor: Nám je jedno, jsou-li naše názory a představy, naše hodnocení, naše skutky správné nebo ne; však to jednou dějiny uvedou na pravou míru; my si s tím hlavu lámat nebudeme. Myslím, že by nám takové stanovisko páchlo buď cynismem nebo pevným odhodláním vůbec nemyslet. Ať si přeceňujeme nebo křivdíme, ať sloužíme dobrému nebo zlému, to je fuk; jednou, až bude pozdě něco napravit, to historie už nějak posoudí. Pěkné, že?

O humanismu a relativismu.

Fr. Götz: „Zlobná vášeň... dovedla K. Čapka až ke zradě celého jeho životního názoru a základních stanovisek. Humanista Čapek vždy horlil pro svobodu víry a přesvědčení všech lidí, ale tuto svobodu upírá literárním kritikům. Kritický soud je věcí poznání, ale i víry a přesvědčení celé kritické osobnosti. Proto se budou soudy o literárních dílech vždy lišit. Vymáhaje shodný soud od všech kritiků, znásilňuje Čapek člověka a zrazuje svůj humanism. Zrazuje i svůj názorový relativism tehdy, když toho potřebuje. Sám sice navrchovalo využívá vši jeho pohodlnosti, ale na kritiky klade požadavek absolutního souzení, absolutního zjišťování hodnot, jako by to vůbec bylo možné.“

Tak počkejme. Předně jsem se nikdy nevydával za humanistu a relativistu; ta slovíčka na mne připíchla kritika se svou maníí pro nálepky. Za druhé je lež, že „na kritiky kladu požadavek absolutního souzení, absolutního zjišťování hodnot“. A teď můžeme mluvit dál. Ano, upírám kritikům svobodu tropit jisté nesmysly, na příklad tvrdit o téže věci, že je barvotiskově plošná nebo epicky zhuštěná a vypuklá. Upírám lidem neomezenou svobodu tvrdit, že Bohdalec je zarostlý palmovým hájem, že Máchův Máj je psán hexametrem a že Malostranské povídky jsou známý krvák. V takových věcech jsem strašně neliberální a odmítám jakýkoli relativism. Ba, jdu tak daleko, že považuju nesmysl, křivost a jalovost právě za nesmysl, křivost a jalovost, i když jsou založeny na „víře a přesvědčení celé osobnosti“. V tom ohledu není se mnou žádná řeč, a je-li to „znásilňování člověka“, obávám se, že budu toto znásilňování provozovat až do konce svých dnů. Dovedu si vážit víry a přesvědčení, ale při nejlepší vůli si nedovedu vážit hlouposti, nepravdy a prázdného mluvení. Nemám prostředků, abych vymáhal na lidech stejný soud; ale žádám na lidském rozumu jako jeho intelektuální a mravní povinnost, aby se ptal, když si odporují dva soudy o téže objektivní skutečnosti, který z těch soudů je špatnější, méně důvodný a oprávněný, méně věcný, povrchnější, svéhlavější nebo omezenější. Odmítáte-li tento požadavek, řekněte to, prosím, nahlas.

Kritika a Dědrasbor.

Podobně Mir. Rutte: „K. Č., jenž přiznává kritice jen jakousi lokajskou podřadnost, přál by si zjevně, aby přednášela hromadně jednotný a v určitých případech pochvalný soud jako nějaký Dědrasbor, což překvapuje dvojnásob u autora, který svým dílem obhajoval relativitu lidských pravd.“

Chce-li to Rutte vědět, ani bych si nepřál, aby kritika recitovala (na to nemá dost čisté a mužné hlasy), nýbrž naopak aby víc užívala orgánů mozkových než vokálních. Já nevím, snad někomu připadá nudné, říkají-li skoro všichni lidé, že zelená tráva je zelená tráva; já to spíš považuju za krásné, neboť to ve mně budí důvěru, že lidé si konec konců přece jen mohou navzájem rozumět a mají nějakou společnou radost. Kdyby se lidé, kdyby se naše doba dovedla shodnout na některých kladech duchovních, myslím, že by svět nebyl méně zajímavý, ale že by byl připraven o něco víc k aktivitě a vývoji než k věčnému mumlání a změtení jazyků. A víte co, nejde tak o to udělat z kritiků Dědrasbor, nýbrž přát si, abychom místo samých Dědrasborů a rádoby-Dědrasborů měli dostatek opravdových kritiků. Ti, kteří mermomocí chtějí mávat taktovkou nebo udávat ladičkou tón, být dirigenty, sbormistry, tenoristy nebo aspoň hlaholit s většími celky — ti to nebudou.

Nebudeme žádat na kriticích shodu: to by, upřímně řečeno, bylo trochu málo. Ale budeme na nich žádat metodu a mravní opravdovost, budeme na nich žádat jen to, aby se snažili poctivě a věcně poznávat. Ne-ní shody ani ve vědě, v žádné vědě, leda ve školních učebnicích; ale je tu aspoň nepochybná cesta za pravdou: i rozpor je tu prostředkem k lepšímu poznání, ale jen tehdy, je-li podroben důslednému a stálému rozlišování mezi pravdou a omylem, hlubší nebo povrchnější zkušeností, poznáním a lichou domněnkou. V tom je čistota, v tom je i krásná dramatická — nejen vědy, ale všeho silného duchovního konání.

Právo básniků a právo kritiků.

„Čapek hájí práva básníková,“ praví Götz, „aby básník mohl být sám sebou, což znamená pro kritiku požadavek, aby jej (básníka) soudila jen z něho samého a jím samým. Prakticky to znamená odpor ke každému objektivnějšímu kritériu a tedy přímo útok na samotný základ kritiky. Má-li kritik soudit autora jen z jeho vlastních dispozic, nedospěje ke zjištění hodnoty a k stanovení stupně a hierarchie hodnot. Šrámek nechce být ničím jiným než lyrikem i v próze, ale stejně Zahradník-Brodský nechce být ničím jiným než lidovým spisovatelem a Skružný lidovým dramatikem. Teprve až přiložíš objektivnější kritérium, nezávislé na subjektu básníka, změříš hodnotu. Básník musí být vyložen z něho samého (česky správně: ze sebe sama), ale souzen musí být neosobním kritériem. Boj za práva básníka — ano, k tomu má K. Č. právo. Ale nesmí jít až k nesmyslnosti boje proti samotné základně kritiky.“

Chvála bohu, konečně víme, co je samotná základna kritiky: Chceš-li změřit hodnotu, musíš přiložit „objektivnější kritérium, nezávislé na subjektu básníka“. Ale při tom (jak nám vyložil sám Götz, ale i Rutte, Píša a jiní) toto objektivnější estetické kritérium je závislé na osobnosti kritikově, že ano? Na jeho vnitřním ustrojení a životním pocitu, pravda-li? na jeho osobním prožitku a světovém názoru, že? nebo také na „větším celku, na př. na generaci, jejíž je kritik členem“, či ne? A toto „objektivnější kritérium“, jež má sloužit „k stanovení stupně a hierarchie hodnot“, bývá tak podivně ustrojeno, že jím lze v tomtéž hierarchickém případě konstatovat kalendářovou úroveň i umění kouzelně soustředěné a vyzrálé, že ano? To tedy je, jak praví František Götz za sebe a za jiné, samotný základ kritiky — má bohužel pravdu; podle toho ta kritika vypadá. To je ten celý trik: vzít nějaký ten subjektivní loket (vide: osobnost, prožitek, světový názor atd.) a obratem ruky jej vydávat za „objektivní“ a normativní míru. To je ovšem falšování jakéhokoli systému měř a vah; kdyby v tom nebylo tolik bezmezná a suffisantní nevědomělosti, muselo by se tomu říkat sofistický podvod. Konec konců nic jiného nedělá ani hospodský radikál, který svůj „světový názor“, svou „příslušnost k většímu celku“, své osobní náležitosti pokládá za objektivní a nesporné měřítko k zjištění „hierarchie hodnot“ politických; rače snad vědět, jak to vypadá a do jakého směru to uvádí veškeré věci lidské. Nelze považovat Götzův výklad za náhodný protimluv; je to přesné vyjádření hrozného noetického lajdáctví a myšlenkové nečistoty, jež je „samotnou základnou kritiky“.

Pokud paměť sahá, chtěli jsme právě na kritice, aby užívala „objektivnějších“ a „neosobních“ kritérií a nespokojovala se jenom svými privátními zálibami a nelihostmi; napsal jsem, že jde „o správné, platné a důvodné hodnocení, zjišťování hodnot a skutečné znalectví“. Na to se mi namítlo, že jsou to názory hodné okresního diletanta a nesmyslné požadavky, neboť kritikův verdikt je závislý na jeho osobnosti atd. A teď se mi obratem ruky přičítá „odpor ke každému objektivnějšímu kritériu“ a „útok na samotný základ kritiky“, neboť prý „básník musí být souzen neosobním kritériem“. Budiž to posouzeno po stránce buď soudnosti nebo počestnosti.

A přestaňte už jednou s tím, že soudíte básníka a jeho subjekt. Máte soudit jeho dílo nebo úhrn jeho díla, skutečnost objektivní a cele danou. Sudeťte to, čím dílo je, a ne to, čím není nebo čím by podle vašeho zdání mělo být. Sudeťte Zahradníka Brodského právě jako lidového spisovatele; vykládat, že to není James Joyce nebo Do-

stojevský, to patří do oblasti zbytečného žvanění. Dokonce by neškodilo, kdybyste si jednou všimli, jak taková špatná lidová literatura vypadá a jaký asi má vliv na duši svých čtenářů. Postaví-li architekt mlékařský kiosku, nebudete to posuzovat jako nepodařený chrám nebo špatně řešené nádrazí; to, myslím, je první požadavek objektivní. Žádná kritika neučiní váš soud objektivním, nýbrž jen to, že se budete držet díla. Nejste služební autorovi ani čtenáři ani „větším celkům“; jste služební jen tomu, vidět a poznat co jest.

A hodnotit, dekretovat „hierarchii hodnot“: to se rozumí, bez toho nedáte ani ránu. Řeknete, kritika není popisný přírodopis, kritika, jářku, je hodnocení; v Linneově systematicke rostlin by měl nahosemenný Zahradník Brodský tutěž hodnotu jako dvouděložný Karel Čapek“. To se rozumí, ale našly by se aspoň morfologické zákony, jež určují ten i onen systém, a už to, panečku, by bylo něco — aspoň něco víc než to dávání známek, kterému se říká kritické hodnocení. Zdá se mi, že tady nějak zápasíte s pojmy; rádi byste měli „objektivní kritéria“ a nemůžete se rozloučit s hodnocením, jež, jak známo, pramení bez odvolání z lidské subjektivní, kompromitované, jak neméně známo, osobními zájmy, přízni, podjatostí a jinými nepříjemně subjektivními faktory.

Řekněme to trochu školsky: umělecké dílo je objektivní celost charakterisovaná jako systém znaků. Špatný, povrchní, omezený kritik jich najde málo, vidí je matně, konvenčně, šablonovitě; následkem toho jeho rozbor a výklad řekněme Šrámka se nebude příliš lišit od jeho rozboru dejme tomu Neubauera; jeho hodnocení, ať je kladné nebo záporné, je jalové. Proti tomu dobrý kritik najde na Šrámkovi daleko větší bohatství znaků výraznějších, intenzivnějších, méně konvenčních, původnějších než na případu druhém; už v tom je zahrnuto hodnocení uměleckého díla. Ty znaky a komplexy znaků jsou objektivní, jsou doloženy dílem; jeden kritik si všimne těch, jiný oněch — podle svého zaměření; kritiky nebudou souhlasné, ale nebudou nesmyslně kontradiktorní. Pravděpodobně ten, kdo bude dílo milovat, objeví na něm větší bohatství znaků a jejich vztahů — sympatie je totiž lepší heuristická metoda než nechuť; pravděpodobně týž kritik bude pozornějším a povolavějším kritikem díla, jež mu je osobně blízké, než díla, které mu zůstane cizí. Nicméně kritika přestane být nesouvislým štěbetáním a stane se ve svém úhrnu součinným poznáváním uměleckého díla a umění; bude možno hlasy kritických osobností sčítat pro lepší, úhrnnější, všestrannější pochopení uměleckých děl a kulturní skutečnosti. Nebude se jednat s umělcem jako se školákem, který má být chválen nebo kárán; nebude se zacházet se čtenářem jako se slabomyslným tvorem, kterému je nutno předřikávat, co si má o čem myslet. Kritika nebude preceptorstvím, nýbrž kulturní spoluprací. A tak dále.

Viděli jsme na případu Šrámkovy „Pasti“, že od něčeho takového jsme přímo zoufale daleko. Nyní vidíme, že stav, který jsme zjistili, má své hlubší příčiny v určitých předpokladech teoretických a metodologických. Na nich totiž záleží veškerá praxe, jsou-li v pořádku nebo ne. Mohou být instinktivní, ale nesmějí být špatné. Problém je položen zřetelně — a týká se všech.

Je dnes kritika horší než jindy?

Byla vyslovena námitka, je-li dnes problém kritiky nějak zvlášť aktuální v tom smyslu, že by dnešní kritika byla podstatně horší než kdykoliv jindy. Po pravdě ře-

čeno, tu otázku jsem si t a k t o nekladl a ani mne nezajímá. Bolí-li nás hlava dnes, je to, rozumí se, horší a aktuálnější než bolení hlavy před dvaceti lety. Nezáleží tak na tom, je-li dnes kritika v horším stavu než jindy, jako spíš na tom, že je dnes horší doba. Nebudeme dělat literární kritiku odpovědnou za špatný duchovní stav dnešní doby; to bychom příliš přeceňovali její vliv a význam. Je spíš jen malinkým součinitelem celkové mentální mizerie; škodí spíš tím, co nesplňuje, než tím, s čím si důležitě, ale za pramalého obecného zájmu pohrává.

Vidíme málem ve všem lidském myšlení a souzení to, co jsme u kritiky nazvali změtením jazyků. Nejde o to, že se lidé neshodují, ale o to, že se už ani nechtějí shodovat; není společné, vpravdě s o c i á l n í půdy rozumu, zkušenosti, spravedlnosti a objektivní kritiky, na níž by bylo možno platně rozhodovat zuřivou při kontradikcí, hodnot, názorů a měřítek. Nemusíme se ohlížet daleko, abychom viděli, kam to vede; není-li rozpor názorů řešitelný žádnými instancemi pravdy a správnosti, bude se řešit násilím a brutalitou, pěstmi a kopanci, noži a revolvery; my všichni jsme svědky této cesty evropských národů k barbarství, a není to pohled utěšený. Nemusí to jít vždycky na nůž; stačí i korupce mentální, nekrvavé metody netolerance, nenávisti, filosoficky řečeno neobjektivity; je to převaha vůle, vášně, hodnocení nad rozumem — insult je také hodnocení.

Pravda, nemůžeme se těšit nadějí, že by kultura, že by umění a filosofie, že by duch poznávající a tvořící mohl lidstvo retovat z postupující barbarisace; ale nesmí jí aspoň podlehnout. Nebude stát štítivě mimo a umývat si ruce v esencích své výlučnosti; ale nebude adoptovat pro sebe metody hrubého boje a chaosu. Právě kritika, kritika nezmatená a pravdivá, nezprostituovaná, vědomá, věrná a ničemu nepoplatná, kritika jako orgán kázně a svobody, lásky a objektivity, kritika jako sebepoznání ducha bude mít před sebou povinnost těžkou a slavnou: uhájit volnost myšlení a tvoření, autonomii ducha. Ta ničemná větička hozená do maly: „Kritiku, autoru služ nebo kuš“, dává podivné svědectví: jako by se kritika rozhodovala, má-li nad autory panovat nebo jim sloužit. Z této mentality nevyroste nikdy kritika rostlá na úkoly doby. Bylo by na čase zeptat se kritiky, co vlastně chce.

Byla kritikům položena otázka, chtějí-li, aby kritika byla jejich soukromým plaisirem nebo kulturním posláním; aby sloužila chaosu nebo poznání; aby byla subjektivně neodpovědná nebo objektivně odpovědná. Tuto otázku odmítli hromadně a solidárně jako „útok proti svobodě kritiky“. Mám tu čest vidět před sebou jednotnou a jednomyslnou frontu: stojí v ní Otakar Fischer vedle Bedřišky Pachmajerové, A. M. Píša vedle anonyma z E x p r e s u, Miroslav Rutte, Karel Teige, I., —ger, Koko, V. K., v. k., Jan Dač, R., Z., a nevím, kdo ještě; prosím pány, aby se navzájem seznámili. A dívám-li se, vidím důvěrné a pro naše prostředí charakteristické zamrknání: Jaké pak řeči, my to známe; to „Hordubal“, to „Pradědeček“, to uražená autorská ješitnost, to zloba padlé veličiny, to semhle tamhle takové ty osobní pohnutky — vímeť, jak to mezi námi děvčaty bývá.

Rád bych to zjednodušil, je škoda času. Shodněme se na tom, že není Karla Čapka; je zrušen, je pro vás mrtev a pochován a nemusí vám už překážet; zbytečně se s ním zdržovat. To jen neznámý autor, to jen jakýsi čtenář klade otázky kritice a hledá její filosofický a mravní grunt. Myslí to vážně; na to snad nebude nutno

odpovídat polemickými piruetami, verbálním šermem nebo pohodlným odbýváním, že to či ono jsou samozřejmosti nebo že už tuhle tamhle někdo jiný hlásal to a to. Není samozřejmostí, kde jde o základy; nezáleží na tom, co kdo jiný řekl, nýbrž na tom, co kdo může právem říci sám za sebe a za čím stojí. Jde o to, zjistit vyšší, důstojnější a potřebnější pojetí kritiky — zatím té literární. Z úcty ke kritice: mluvmé k věci.

A. J. U r b a n:

Národní film?

Věnujeme-li tomuto jedinému filmu tolik místa, tedy proto, že je typický pro českou produkci a že podrobným jeho rozbořením, od scény ke scéně, lze ukázat všechny obvyklé skoro nepřemožitelné vady českého filmování.

A-B., akciová společnost pro výrobu filmů, dala natočit režiséru Svatopluku Innemannovi film, jehož scenario napsal J. Hais-Týnecký a v němž hraje hlavní úlohu Karel Hašler. Tento film byl tiskem Stříbrného a jiných novin, které pocitily nezbytnost závodit s tiskem ligy, pokud jde o nacionální radikalismus, povýšen na film národní.

Čtli jsme, že lidé, hlavně na venkově, pláčí dojetím při závěrečných scénách; že film vyvolává výbuchy nadšení; že česká písnička znovu burcuje český národ, který prý dnes úpí ve stejném jařmu jako v době války; že toho filmu bylo už nutně zapotřebí, aby probudil národní hrdost a sebevědomí, uspané čtrnáctiletou nadvládou cizáckých živelů; že je to zkrátka film, který českému lidu promluvil z duše a který má všechny předpoklady k tomu, aby se stal světelnou národní ságou, pokud lze tohoto srovnání užít.

Podívejme se tedy zevrubně na tento film.

Objeví se dvě tajemné postavy, posazené v šeru pokoje tak, aby jim nebylo vidět do obličeje. Jedna z nich říká, že bude konat svou práci, že je jí však líto, že se musí přetvářovat, takže i rodina jí pohrdá. Hned na to uvádí nás film mezi spoustu ozdobně uniformovaných mužů; zjišťujeme, že to jsou poštovní úředníci ve stejnokroji, a že toho dne nastupuje nový vládní rada, patrně to má být prezident pražské hlavní pošty.

Až dosud všechno jde. Pravda, páni úředníci na chodbách chodí a hovoří s výrazem, který nemůže klatat: právě se dověděli, že budou filmováni. Ale to není konečně tak strašlivé provinění — aspoň ne v českém filmu.

Ale hned za okamžik nastává dramatický vzruch; nebot, u všech fašistů, jak se dostal do českého filmu Mussolini? vždyť přece tato postava s tak geniálně svrásčelým čelem, s těmi ostrými, pronikavými pohledy, s těmi prsy, plnými bohatýrských řádů, s tím energickým, Alpy pokořujícím hlasem, s tím napoleonským gestem, opakujícím při představování každého úředníka: Pan Zajíček? Ano — vím — přednosta kanceláře pro telefonní poruchy, s tou skvěle provedenou imitací malého kaprála, který znal každého vojáčka jménem — to přece by mohl být jedině Duce, chystající se k výboji až za hřebeny Brd? Že by opravdu vládní rada chtěl . . . ne, to není možno. Zbývá nám tedy jedině domněnka, že jen tak okoukal mussoliniovské postoje, že si vzal ze samého Benita vzor, jak má vypadat člověk, který chce vzbudit úctu a bázeň. No, dobrá.

Zuřivá hlava rodiny.

A skokem jsme v domácnosti novopečeného presidenta čili pana vládního rady. Je tu syn, jednorozční dobrovolník, a je tu paní domu. Je to smutná, tragicky zachmuřená dáma;

jak by ne — vždyť je to známá zpěvačka z opery Národního divadla a ví už předem, že si v tomto filmu vůbec nezaspívá, nýbrž že bude nucena jen hrát, ačkoliv hra není její silnou stránkou.

Ale naše pozornost je upoutána zase k panu vládnímu radovi. U všech hakenkrajclérů, tohle je přece diktátor! Ne, jeho představiteli se na Mussolinim nelíbí, že je to v kruhu rodinném docela přívětivý a mírný člověk, jak nám souhlasně tvrdí různí lidé, kteří měli možnost poznat ho zblízka. Pan vládní rada přichází domů podoben spíše krotiteli lvů než milujícímu přednostovi domácnosti a ustarané hlavě rodiny. Křičí na ženu a na syna ještě hlasitěji a důrazněji než před tím na úředníky; tady mohl být spíše vzorem Goebbels nebo Goering, ovšem nechápeme, proč ta zloba na nevinnou, smutkem povadlou zákonitou družku v domácnosti, když se přece nejedná o potlačení marxistické hydry, nýbrž jen o to, že pan vládní rada povýšil. Ve chvíli, kdy už čekáme, že náš domácí tyran se vytasí s bičem a začne nebohé oběti prohánět po pokoji, odchází na štěstí se scény, zanechav při tom výmluvný příkaz synovi, aby upustil od nějakého poměru s nějakou dívkou, jejíž otec je prý politicky podezřelý. Bohužel, nemůžeme přinést nějaký zvukový záznam jeho hlasu v tomto článku, čímž připravujeme čtenáře o vzácnou pokroutku.

Hospoda zdeptaná.

A pak — pak ovšem přijde hospoda. To se rozumí, jaký pak by to byl národní film bez hospody, v níž se družně debatuje při pivě, hubuje se na válku a vedou se buřičské řeči. Chtít od českých filmařů, aby upustili od hospody! Divíme se jen, že to vydrželi tak dlouho; hospoda se objeví až tak asi po 150 až 200 metrech. Však si to později vynahradili. Není vidět, je-li to černé nebo světlé pivo, co je ve skleničkách, ale jistě je to pivo lahodné, domácí a ryze české, čemuž navzdůčuje už to, že sklenice jsou skorem prázdny. Vskutku, obávám se, že hospodské scény v českém filmu musí velmi značně zdražovat výrobní náklady, vždyť přece se také scéna musí zkoušet, a proč by se náš dobrý, malý a český člověk nenapil na účet režie. A zároveň mne napadá, jak scenaristé přišli o velmi vkusnou, bystrou a vtípnou dějovou nit: jak by to bylo krásné, kdyby se byl v této první hospodské scéně objevil zarytý odrodilec, nějaký pan Rzerzischka na příklad, který si zde poručil úmyslně lámanou češtinou Pschorr a nakonec stal by se věrným Staroslovanem a dal by si deset z Plzně!

Útokem, útokem na nepřítele!

Pomaloučku objevuje se, že pan vládní rada je důvěrníkem tlustého pána ve vojenské uniformě, jehož máme zprvu za profouka, ale pak se ukáže, že je to velící generál. Pan vládní rada dostane příkaz, aby v noci spojil velícího generála s nějakou stanicí. Stane se: telefonistky jsou vyhnány a pan vládní rada osobně spojí pana generála.

Pan vládní rada přisposlouchává a dělá si poznámky. Přišklebuje se při tom tak rafinovaně, že se nejdříve, dokud neobjevíme, že jde o poslouchání hovoru o vojenských tajnostech, domníváme, že vyslechl hovor zasvěcených lidí o tom, co bude zítra s moučnou půjčkou.

Pan vládní rada odešel do své pracovny. Začíná něco pilně kutit, vytáhne nějakou mřížkovanou předložku, píše a tváří se při tom tak ďábelsky, že nám tuhne krev v žilách. Bože, Bože, co to asi na nás šíje?

Demokracie je křik.

A už jsme zase někde jinde: v té ponuré místnosti, již se na poště říká razítkovna. Tady je pilno, ale ne veselo. Obzvláště v pravém rohu, kde sedí pošťák-buřič. Hovoří se o útisku a tento buřič, jenž dává svému duševnímu stavu výraz příšerným kroucením obličeje, mstí se Rakousku tím, že

místo normálního přetiskování známek zuřivě tluče na známky s obrazem Františka Josefa. Jako drobný příspěvek k charakteristice, jak lid projevoval svůj odpor proti zotročujícímu režimu aspoň takovou nepatrnou pomstou na poštovní známce, mohla by mít tato scéna i v dobrém filmu místo. Ale pak by nikdy nemohla být tak protažena; nebyl by to ani český film, kdyby herec uhořel na známku jednou nebo dvakrát. Ale tady mlátí do známek takovou dobu, že všechny vtíp se utápí; je to jako kdyby nám někdo říkal anekdotu desetkrát za sebou. To ovšem čestí filmaři nemohou pochopit a jsou to zvláště filmy Innemannovy, které mají tuto zásadní chybu; to rozšlapávání vtípů, až je z nich nudná a protivná brečka.

Teď už však přišel na inspekci sám pan vládní rada. Všichni pošťáci se horlivě dívají na stůl, aby ho nikdo nemusil vidět, a nezarytěji se dívá ten vášnivě razítkující muž. Kdyby se ovšem náhodou podíval, tak by nám byla odepřena následující scéna, založená na tom, že vládní rada je rozhořčen zbesilým tempem divokého razítkáře. Tato scéna je však hodna pozornosti a díváme se vlastně, proč ji censura neškrtnla. Neboť velice jasně ukazuje, že za starého Rakouska se žilo daleko lépe než dnes, že malý český člověk nebyl rakouskou byrokracií ani trochu utlačován, že svoboda jeho projevu byla dokonalá a že zvláště ve službě si byli všichni rovni, jak nejvyšší pán tak i ten nejnižší. Film nás o tom přesvědčuje velmi důkladně. Neboť tak, jak mluví razítkující pošťák s vládním radou, může si dovolit mluvit jen velmi dobrý kamarád s velmi dobrým kamarádem. Přesněji řečeno, může tak mluvit na štaflu jeden šofér s druhým, když se hádají o rita; nebo dva žižkovští Benitové, když se pohádají o děvče.

Ale ten pošťák není zde jen tak pro nic a za nic. Brzo se ukazuje, že je to důležitý revoluční činitel a že významnou spikleneckou rolí hraje i jeho kabát, visící na věšáku. Tento kabát visí sice vedle jiných v razítkovně, za zády pošťáků a v místnosti, kde je stále aspoň dvacet lidí. A přece se najde tajemná ruka, která se šine záhadně po zdi a vsune do jedné kapsy kabátu dopis. Nuže, dopis je v kapse; a nastává doba, kdy se střídají šichty. Spěchá tedy náš razítkující buřič pro kabát a obléká si jej; sáhne si do kapsy a vytáhne dopis. Čte, že má odevzdat přiloženou obálku na jakémsi místě „na staré porážce“. Musíme teď upozornit dohledací a jiné vyšší úřady, že se v českém filmu pracuje příliš vyčerpávajícím způsobem; neboť v této chvíli byl herec, představující pošťáka, stížen nějakým záhadným bolením a přece donucen bezohledným režisérem, aby hrál dál. Musily to být kruté bolesti, když tak soudíme z výrazu jeho obličeje, snad stěvný katar.

Historie chestertonovská.

Pak přijde složitá historie s tím dopisem. Někde je nějaká stará zeď s rozdrobenými cihlami; podle toho, co se prve dověděl pošťák, má to být u staré porážky. Okolí porážky je pro lepší náladu vyzdobeno milenci, kteří sedí na nějaké vyvýšenině, snad na střeše a tváří se tím neklamným způsobem, jaký vídáme na svatebních fotografiích. Všechno se odehrává v pološeru a s nutným přidavkem tajuplnosti; vidíme tajemnou postavu, jak dává dopis pod cihly a usuzujeme, že je to asi ten pošťák. Ale za chvíli vybírá dopis jiná tajemná postava, úplně nezřetelná. Právě v tomto okamžiku jsem si dělal poznámku a přehlédl jsem jednu důležitou věc: prý se tam zas vyskytl v okolí pan vládní rada, jak mi aspoň tvrdili lidé, kteří byli na filmu se mnou. Jak jsem slyšel, tak vypravuji; a nechci se vzpírat možnosti, že český film na jednu má pochopení pro skvělou chestertonovskou grotesku. Možná, že vskutku pan vládní rada něco na poště vyslechl, že pak to napsal šifrovacím klíčem, vstrčil pošťákově do kapsy, dal si dopis jím odnést na tu porážku, vložit do zdi

a pak si tam sám přišel a dopis si zase vybral, vzal domů, rozšířoval a přečetl. Proč by se nemohla vyskytnout i v českém filmu duše tak bujně veselá a rozmarná, zvláště u zasloužilého úředníka, který je přece zvyklý dělat složitě to, co lze dělat jednoduše? Ovšem, jsem v této věci na pochybách, přiznávám se.

Hašler a Smetana.

Teď jsme skokem v docela jiném světě: v Obecním domě, v síni téhož Smetany, jemuž v jeho krušných začátečnických letech nadvlastenci přirozeně vytýkali cizáctví a nečeskost jeho melodii. Je tu orchestr a hraje Vltavu; je tu i choť pana vládního rady, a k velkému svému překvapení zjišťujeme, že se na místě k stání tlačí sám pan vládní rada. Neblahý důkaz demokratičnosti vysokých rakouských úředníků, což nám režisér neměl dělat. Fotografický aparát ukazuje teď obecnstvo pod vlivem tónů *Mé vlasti*. Pamatuji se dobře ze své vlastní zkušenosti, co pro nás znamenala *Má Vlast* za války a sám jsem málokdy vynechal některý z koncertů, na nichž se demonstrativně hrála. Ale přísám, že jsem tam nikdy neviděl tak utvářené obličejy jako tady v tom filmu; nepamatuji se už ovšem přesně, je to doba vzdálenější než dodávky vagonů státním drahám, ale dovolil bych si protestovat aspoň za sebe proti tomu, jak režisér vylíčil účinky hudby na naše obličejy: to, co zde vidíme, není posluchačstvo, elektrisované rytmem a živou krví, tryskající ze Smetanových tónů. Nepamatuji se ovšem, jestli se někdy ve válce nekonal v Praze sjezd medií a nevím, zda režisér nechtěl zachytit právě jen účinek *Mé Vlasti* na účastníky tohoto sjezdu. Ztrnulost jejich obličejů a zvláštním způsobem vyvalené oči by tomu nasvědčovaly.

Zajímavá scéna odehrává se však na místě k stání, když Vltava doznívá v posledních akordech. Vedle vládního rady stojí mladík s brýlemi, který mu říká uprostřed bouřlivého potlesku: „To je úžasné, jak hudba posiluje a dodává odvahy!“ Ale vládní rada se nezdá být zvláště potěšen a posilněn. Naopak, náhle se s dosti mrzutým obličejem vytratí a odchází. Nevíme proč, a dohadujeme se: že by snad byl rozmrzen tím, že ten bouřlivý potlesk platil Smetanovi, orchestru, dirigentu a *Mé Vlasti*, a že neplatil řekněme Karlu Hašlerovi? Zkrátka a dobře, jde pryč a hned se s ním shledáváme v jeho bytě. Tváří se asi tak, jako se tváří filmoví režiséři, když na předvádění zjistí, že jejich soupeř má úspěch. Slyší zvenčí nějaký ženský zpěv, což ho přiměje, aby sedl k pianu. Zahraje několik pasáží z Vltavy a teď hned zkouší, jestli by mu šla podobná muzika také. Začne skládat a bohužel, i zpívat: „Až se ta písnička ztratí, pak už nic nebudem mít . . .“ Služebné děvče, stojící za dveřmi, je tímto srovnáním hudby Smetanovy a Hašlerovy dojata k slzám; snad i vládní rada je si vědom, že přece jen na Smetanu Hašler nestačí, tak si položí hlavu na stůl a štká. Ale najednou zvedne udiveně hlavu: neboť kde se vzal, tu se vzal, nějaký orchestr hraje tu jeho píseň. Vládní rada se udiveně ohlíží, co se to děje, ale pak uvidí na zdi viset kytaru a už je tady nápad: hle, tato kytara mi pomůže vyburcovat mými malostranskými písničkami český národ!

Probouzející se hospoda.

Opět hospoda. Kde jinde, medle, mohlo by podle českých filmařů začínat burcování národa než v hospodě? Opět tu sedí u piva ujařmený národ. Je u boha, kde se režiséru podařilo sehnat tyto tváře dohromady; připadá mi, že režisér si vzal k ruce Mrkvičkovy karikatury bodrých českých měšťáků a hledal podle nich své typy tak dlouho, až je našel. Je to do jisté míry jedinečná sbírka, která by měla být velmi dobře opatrována; jako agitační prostředek byla by v rukou zastánců prohibice velmi nebezpečnou zbraní.

Uvažují ti pánové a popíjejí a zřejmě se nudí. Snad proto

obráti se jejich oči tak nadějně ke dveřím, když se v nich objeví muž v haveloku s kytarou v ruce. Nebudeme si hrát na schovávanou, jako si hrají v tomto filmu a řekneme rovnou, že je to převlečený vládní rada. Jen vlasy jsou geniálně rozčuchány a pak má ovšem ten plášť. Je to patrně kouzelný plášť, neboť jakmile si jej navlékne, nikdo ho nepoznává, a mimo to se v něm pohybuje s náramnou rychlostí po celém městě. Hned zde v hospodě pozorujeme, že ho nemůže poznat ani ten pošťák, co tak zuřivě potíral Rakousko úředním štěplem.

Snad to byl právě ten plášť, který způsobil, že vládní rada vypadá u těch dveří v hospodě jako lepší kouzelník a zaklínač hadů, který vyšel za svým denním chlebem. Pohledy, upírané na něho hosty, prozrazují radostné očekávání; ale pohřichu, pan vládní rada nezačne s kouzly a čarami, proti očekávání nezmezí mu kytara za manželou, ani ji nevyloví z nohavice, nýbrž začne zpívat jakousi sentimentálně-buřičskou písničku. Hosté nejdříve ustrnou, ale pak přijdou k názoru, že tohle není kouzelník, nýbrž rebelant. „Rebelant?“ odpovídá vládní rada — musíme mu říkat jinak, vždyť má na sobě kouzelný havelok a nesmíme tedy vědět, kdo to je — tak tedy třeba: bard: „Dyť vy taky!“

Jeho tón nám opět připomíná roztomilé dětské žvatlání: „Počkej, ty ošklivý, ty-ty-ty!“ Zde se snad mohlo očekávat, že bard vydá ze sebe plamenná slova vzpoury; jestliže se tak nestalo, dlužno asi přičíst tomu, že se vládní rada — proklatě, zase už prozrazujeme jeho přestrojení — že se bard na začátku filmu tolik vykřičel, že mu pak k burcování národa chyběl už hlasový fond. Nicméně jeho slova udeřila; pozorujeme to hlavně z toho, že všichni hosté vstávají a přitlukávají si. A právě ve chvíli tohoto na výsost revolučního aktu jsou překvapeni strážníkem, který zaslechl na své služební pochůzce podezřelé zvuky čehosi, co by snad mohla být velezrádná píseň a šel se přesvědčit, co se děje. Upozorňuji, že tento film je bohatý na dramatická překvapení; mohlo by se čekat, že štangasti, vydráždění pobuřováním pana vlád — ne, pana barda — vzeprou se jako jeden muž proti tomuto útlaku. Ale nestane se tak, nýbrž docela schlíple se posadí a bard mizí.

Rakousko v nebezpečí.

Přichází scéna, v níž se ukazuje, že na direkcí pánové už něco větrí. Detektivové přijdou na prohlídku k pošťákům a málem by už byli našli dopis, vsunutý našemu dobrému známému z razítkovny opět do kapsy, ale objeví se tam bard — ne, pozor, pan vládní rada — a dopis zmizí. Přes to, že pošťák se dívá na svůj kabát s tak upřeným výrazem, že by vskutku i detektivní učedník mohl poznat, že se s ním něco děje, nevidí ze záhadných důvodů pana vládního radu, jak se přichomýtl k tomu kábátu a dopis z něj tahá. Následkem toho, když detektivové začnou prohlížet jeho kabát, vyvolá scénu, za níž by musil být každou policií odsouzen o mnoho krutěji než za to, že nosil někam dopisy s výtahem zpráv, jichž jsme se mohli dočíst v novinách. Ale policie je zase náramně shovívavá a vůbec si toho nevšimne, dá si dokonce pověsit na nos, že se pošťák chtěl rvát jen o sokolský odznak.

Ale pak je nový pohled: vedle baru stojí fronta hladových žen, čekajících na chleba. Tato scéna má dosti opravdovosti; možná proto, že hlad byl v roce 1918 stejně krutou věcí jako v roce 1933 a nebylo by spravedlivé neuznat, že tato scéna vypadá životně a pravdivě. Ovšem, je už tady zase náš bard a zpívá.

Pak nám film ukazuje, jak se po celém národě šířily buřičské písničky. Patrně proto, že se říká: je to ve vzduchu, připadl režisér na důmyslný symbol, jak by to znázornil. Vidíme tedy orače, který náhle se podívá nahoru, jako by

zaslechl skřivánka, ale pak zjistí, že je to jen Hašlerova písnička. Trochu podivně na nás ovšem působí, že i vojáci na pochodu se dívají nahoru a nevíme určitě, zda tam vidí tu písničku nebo aeroplán. A ještě více jsme překvapeni tím, že i havíři, pracující v hloubi dolu, začnou se najednou dívat nahoru, takže se musíme domnívat, že ta písnička pronikla i do nejširších vrstev.

Jedna písnička pronikne ba i do kasáren, kde si ji zpívají jednorocní dobrovolníci, mezi nimi syn pana vládního rady, který je proto zatčen a odveden čtyřčlennou eskortou. To je, pravda, trochu mnoho; v Terezíně za války chodili i s nejtěžšími provinilci nanejvýš dva vojáci a snad ani Principovi se nedostalo takové pozornosti. Ale bylo přece nutno ukázat, že vládním radou čili bardem rozšiřovaná písnička byla tak nebezpečná pro Rakousko, že čtyři vojáci s nabitými puškami musili odvádět do vazby toho, kdo ji zpíval.

Když už šlo o český odboj za války a když se chtělo ukázat, jak se bouřili vojáci v kasárnách, mohlo se snad spíše sáhnouti po rumburském případě. Ale Stanko Vodička nebyl podle mínění autorů tohoto filmu ani zdaleka takový buřič jako Karel Hašler. A Vodička položil za vlast svůj život, což se naprosto nehodilo do tohoto filmu, jenž má patrně přičíst všechnu nebo velkou část zásluhy za národní osvobození lidem, kteří špatně zpívali špatné písničky.

P o ř e c e Vltavě plave kytara.

Mezitím se však náš pěvecko-revoluční konflikt zauzluje. Policie se dověděla, že po českých hospodách se potuluje krajně nebezpečný muž a políci na něho past. Vědí, že zpívá v nějaké hospodě pod Karlovým mostem, a čekají tedy na něho venku. Je tam asi šest detektivů. Ačkoliv by bylo stačilo, aby buď poslali pro něho uniformovaného strážníka nebo aby ho lapli hned při východu z hospody, nechávají ho jít a dělají všechno možné, aby se mu vyhnuli. To ovšem proto, aby mohl skočit přes zábradlí do Vltavy; možná, že se ho úřady chtěly tímto způsobem zbavit.

Za chvíli vidíme, jak kytara plove po vodě za tlumené hudby. Že by se náš vládní a věštecký rada vsuktnu utopil? Ne, to by film neměl dostatečnou metráž; proto ho za okamžik vidíme, jak vylézá zase z vody. Ale kýho výra, kde to asi může být? Vidíme skalnatý břeh a nepodobá se mi nějak pravdě, že by to mohlo být na regulované Vltavě v Praze. Že by byl se snad vynořil ve Svatojanských proudech? Těm ráz břehu spíše nasvědčuje. Konečně, proč by nemohl plovat proti proudu až k Svatému Janu pod skalou; dokázal přece jiné neuvěřitelné věci v tomto filmu, na příklad to, že zburcoval národ. Zkrátka je zase na světě a brzo, brzo se s ním opět setkáme.

A c h, c o ž t a l á s k a m a t e ř s k á . . .

Mezitím se však děj znovu zauzluje. Ta bleďá paní hledá, jak by zachránila svého syna, jemuž hrozí za zazpívání písničky jistě zastřelení. A záchranu nachází v osobě nějakého oficíra tak zhýralého zevnějšku, že se hned začínáme strachovat o útlou nevinnost. A vida, už mu telefonuje a už je to tady: oficír je ochoten, och to ano, ale: „To musíte psíjít zu mir!“ O úmyslech zhýralce nemáme po tom, když se mu podařilo takto lámanou češtinou promluvit, už žádných pochybností. Mateřské srdce je ochotno i k této oběti. Dobrá, tedy přijdu, říká ta dobrá paní mrzutým hlasem, asi tak, jako když byla zvána na partii bridge, o pozvání sice nestála, nicméně však byla donucena je přijmout ze společenských důvodů. Za okamžik se vrací náš plavecký rekordman a dovídá se od své ženy, kam je pozvána na zítřejší večer. Paní mu vysvětluje, že tak chce učinit na záchranu svého syna a vyčítá mu, že se sám nepostaral o jeho zachránění. Pan manžel se zeptá pro všechny případy, jestli ví, co ten oficír od ní chce. A když zjistí, že jeho družce je to velmi dobře známo,

prohodí, že to není přece možné. Paní však s pyšně vztyčenou hlavou — takové jsme vídali v prvých tanečních hodinách — odchází a přednosta domácnosti to klidně nechá plavat. Připomíná spíše člověka, jemuž žena právě řekla, že si dá zítra ušít nové šaty a který bezmocně pokrčí rameny, protože ví, že odpor by nebyl nic platný, než muže, který má být za nějakých čtyřadvacet hodin zhrzen a oklamán.

R e v o l u č n í p o t l a c h v Š á r c e.

Teď už začínají mít události rychlý spád. Policie pase i po samém vládním radovi, a zároveň se dovídáme, že v Šárce revoluční výbor koná nějakou schůzi. Vládní rada je už v nebezpečí, že bude zatčen, ale zachrání ho detektiv, z něhož se vyklube revolucionář. Teď se začíná plně uplatňovat kouzelnický havelok, který přenáší vládního radu d'ábelskou rychlostí právě tam, kde je ho nanejvýše zapotřebí. Setkáváme se s ním najednou u dveří domu, v němž bydlí ten zhýralý oficír, a pozorujeme ho, jak zastavuje svou ženu, která přijela v plné parádě, aby se dala pro spásu svého syna svěst. Vládní rada žadoní, aby tam nechodila, ale jeho paní jen pohodí hlavou a jde. Vládní rada se však tváří ku podivu vyrovnaně a odchází, hned uvidíme kam.

Teď nás film uvádí do Šárky. Vidíme někde ve skalách sedět velký dav pánů s notýsky v ruce, jak si rozprávějí; nemohu si pomoci, ale tato scéna upomíná spíše na trampský potlach nebo výlet klubu turistů než na schůzi revolučního výboru. Ale film nám tvrdí, že je to schůze nějakého revolučního výboru; a proto musíme tomu věřit, ačkoliv neslyšíme o připravované revoluci vlastně dohromady nic. Dovedeme si živě představit, že taková valná hromada ve skalách za Prahou vzbudila značnou pozornost; snad tím se stalo, že byla vyzrazena. Veliké síly policie pěší, jízdní a četnictva rukují hned na to do Šárky a obkličují místo, kde se ti páni turisté baví. Málem už na ně vyrazili, ale v tom je tady vládní rada v autu, projede rychle kordonem policistů a pak auto zapálí. Hned na to ho vidíme na skále, jak střílí z revolveru a volá na poplach: „Policie!“ To zaslechnou páni s notýsky a vezmou nohy na ramena; přes to, že to jsou starší páni, mají jistě nohy kamzičí, neboť pražská policejní posádka, spojená s četnickým sborem, nikoho nechytí. Jeden byl postřelen, možná že dokonce omylem vládním radou, když střílel na poplach.

K o u z e l n ý p l á č v č i n n o s t i.

Zatím co v Šárce vře revoluce, odehrávají se v bytě zhýralého oficíra filmově velkolepé věci. Neboť tato scéna je hodna samého René Claira, který by jistě žártil, kdyby viděl, jak naši filmaři dovedou dělat groteskní scény. Neboť i jeho jedinečný souboj ze „Slaměného klobouku“ není ničím při srovnání s důstojníkem, který prohání ubohou obět z tanečních hodin takovým způsobem, že by to nedokázal ani Vlasta Burián ve svém nejlepší tvůrčím okamžiku. Ne, tuto scénu nemohu popsat, to se musí vidět; vzdávám se, už také proto, že se stále musím ještě teď smát, když si na ni vzpomenu. Ale také vládní rada je už tady, skolí tvrdou ranou pěsti svědce a vysvobozuje ženu, o jejíchž citech jsme na pochybách, protože se tváří zase stejně bolestně a mrzutě jako před tím.

V í t ě z s t v í.

Ale vítězství už je tady. Vidíme Říp a lesy a vodu a nějaké ruce; trapné je, že vládní rada při tom vlastním převratu všechno zaspal v nějaké kůlně na dříví a je velmi překvapen, že národ je osvobozen. Čekali jsme, že aspoň pomaširuje v čele rozjásaných davů, ale to se nestane. Vidíme, jak se sundávají rakouské orlíčky, jak pochodují hudby ulicemi, jak se tvoří náš stát. Tato část filmu — vládní rada se zde neobjevuje — mohla být spíše pořizena z autentických snímků. Jestliže to snad bylo možno, lze přiznat režisérovi, že není

násilně udělána a že přece jen tak trochu evokovala nadšení 28. října 1918, což patrně silně působí na jeho úspěch mezi prostými lidmi.

Záhadný host.

V bytě vládního rady je však křepké veselí. Syn se vrátil ze žaláře, má hezkou dívku a svatbu na krku, jen paní domu je stále stejně zasmušilá. A ještě jednou a naposled zasáhne kouzelný plášť. Neboť uprostřed nejživější rodinné scény otevírají se dveře a v nich se objevuje muž s havelokem. I ptá se paní domu asi tak, jako slečinka na berním úřadě poplatníka: „Co si přejete?“ Ovšem, jakmile je jednou čarodějný přehoz dole, vidí hned, že je to její muž. A radost je veliká; pak poznává i ten pošťák, který tam přišel s rozhodným úmyslem rozkřiknout se při příležitosti převratu na vládního radu ještě zuřivěji, než tehdy v razítkovně, že buditel národa v hospodě a vládní rada jsou jedna a táž osoba.

Pak ještě vidíme Karla Hašlera, jak nabádá národ k svornosti, a úryvek národní hymny končí film.

Nechci nijak zasahovat do sporu o zásluhy domácího převratu. Myslím však, že nejzarytější odpůrce těchto zásluh nemohl by si vymyslet nic, co by více zesměšnilo domácí osvobozenskou akci.

Film prý burcuje národní nadšení. Dobrá, připustme, že široké vrstvy si nevšimnou všech omylů snímku a že jim stačí, když se sundávají orlíčky. Prý je toho nadšení potřebí najmě dnes, kdy národní svědomí je otupeno. Položme si však jednu otázku: jak by se asi zachoval náš statečný vládní rada, až by přišel čas uplatnit toto nadšení ještě jinak než tleskáním při závěrečných scénách Písníčkáře? Skorem se mi zdá, že by náš vládní rada zase zpíval po hospodách sentimentální písničky, zatím co by krváceli Stanko Vodičkové a všichni ti, kdož v tomto filmu přišli zkrátka.

do ba a lidé

František Munk:

Amerika dramatisovaná

New York, v únoru 1933.

Metoda sensací.

Když vezmu do ruky české a vůbec evropské noviny, jsem vždy znovu překvapen obrazem Ameriky, který podávají. Jejich zprávy jsou v podstatě přesné a aspoň nejlepší z nich se snaží o objektivnost, a přece Amerika, kterou kreslí, je na tisíce mil vzdálena Americe skutečnosti. Jako když se díváte do zakřiveného zrcadla. Jinak bychom se nemohli dočíst, že Spojené státy jsou na pokraji revoluce, že nezaměstnaní dělníci pomýšlejí na nějaké pozdvižení dříve než přejde zima a že zavádění naturální směny budí nemalý poplach v bankovních a finančních kruzích. To všechno jen dokazuje, že nestačí znát fakta, ale že ještě víc záleží na správném jejich zhodnocení, zvážení poměrného významu a znalosti pozadí, na kterém události naskakují.

Američané jsou na tom ovšem sami nejvíc vinní. Po desetiletí americký tisk vychovával k sensačnosti, k tomu, co ve filmu nazývají „close-up“: fotografii silně zvětšeného detailu. Obecenstvo vidí jen překvapující události, nevysvětlitelné obraty, násilné a dramatické zásahy. Dramatičnost byla v Americe vyzvednuta na hlavní činnost: dramatisuje se obchod, dramatisuje se politika, věda i literatura. Nervy unavené vysokým napětím pracovního procesu

a otupené stálým jeho opakováním potřebují stimulače. Whisky je za prohibice drahá, noviny jsou za dva centy na každém rohu. Tisk je nejrozšířenějším narkotikem; ale není spolehlivým obrazem amerického života. Přehání dramatické události, zanedbává vše, co je stabilní, trvalé a podstatné. Evropský tisk se dovídá o Americe buď z amerických novin nebo od svých vlastních dopisovatelů, kteří sedí ve Washingtoně. O tom co se děje mimo Washington (a to je skoro všechno, co má skutečný význam) se dozvídají dopisovatelé sami prostřednictvím Associated Press nebo z novin. Velkolepá organizace amerického zpravodajství je až příliš výkonná. Konečně zdejší ovzduší samo svádí ke snaze o dramaticčnost a přehánění detailů. Ani evropský žurnalista neodolá vlivu amerického tisku, dokonalého ve zpravodajství, povrchního a sensačního ve výkladu.

Amerika, kterou máte na mysli při čtení evropského tisku, je jiná, než ji vidíte při jízdě subway, procházce ulicemi, rozhovorem se známými. Obraz hospodářské krise, jak ji kreslí, je správný v detailech, falešný v celku. Přehlízí, že

Ameriky jsou dvě:

Amerika nezaměstnaných a Amerika pracující. Nezaměstnaní jsou hlavně černoši a přistěhovalci, nebo děti přistěhovalců. Černá Amerika je světem pro sebe, který souvisí s bílým jen fysicky. Duchovní a citová pouta jsou minimální. Přistěhovalci první a druhé generace jsou sociálně jen o stupeň výš než negři. Žijí ve svých čtvrtích, stýkají se mezi sebou, s Američany přijdou v kontakt jen jako podřízení s nadřízenými. Amerika, která trpí krizí nejvíc, je vlastně cizinou a společné půdě. To je zásadní rozdíl proti Evropě, kde sociální hranice se křížují s národnostními. V Americe sociální a národnostní hranice, zhruba řečeno, splývají. Černé a cizinecké Americe se vede mizerně. Sociální péče je místy lepší, místy horší, v celku zcela nedostatečná. Není pochyby, že veřejné i soukromé organizace sociální péče dělají, co mohou, a že vynikající jednotlivci vynakládají všechno úsilí, aby osud těchto vrstev zlepšili. Průměrnému Američanu jsou však daleko, sociálně i kulturně, že k nim nemá jiného než čistě rozumového vztahu.

Vlastní Amerika trpí tísní mnohem méně. Pravda, ztratila peníze v bankách, snížili jí platy, musí šetřit ale při tom si žije pořád ještě lépe než průměrný Evropan v době „blahobytu“. I krise mají různou úroveň. Americký životní standard je i dnes nepoměrně vyšší než evropský životní standard v roce 1928, právě tak jako dnešní standard evropský je stále ještě vyšší než fysická životní úroveň v sovětském Rusku. Zaměstnaný americký dělník, a to je přese všechno většina, bydlí v bytě aspoň čtyřpokojovém, jí k snídani grapefruit nebo jiné ovoce, kukuřičné vločky se smetanou a chléb s máslem, jede do práce v chevroletce, pracuje v rukavičích a koupe se aspoň dvakrát týdně. Má sice starosti s hypotékou a splácním rodinného radia, šetří na příspěvcích na svou zednářskou loži a na weekendech, ale fysicky konsumuje skoro tolik jako v roce 1930 (o čemž je možno se přesvědčit podrobně v šetření o americkém konsumu, vydaném loňského roku). Pro Evropana, který cestuje po Unii je ráz, složení a úroveň konsumu pramenem stálého překvapení. Největší rozdíl je v bydlení, nej-

menší snad ještě v šacení mužů. Ženy vydávají více na punčochy, hedvábné spodní prádlo a neporovnatelně víc na salony krásy. Američanka nevyjde na ulici nebo do práce nenalíčena. Procházel jsem továrnami na obuv v Brocktonu. Z dvaceti děvčat jen jediná neměla tváře narůžovělé jako kalifornská jablíčka, manikurované nehty a bezvadně naondulované vlasy. Musíte jít vůbec hodně daleko, než potkáte ženu v jiných než hedvábných, jemných punčochách. Dvaadevadesát procent Američanů bydlí v domcích pro jednu rodinu, buď samostatných nebo řadových, většinou mezi zahrádkami a zelení. Naše činžáky jsou známy pod jménem tenements jen v nejhorších a nejchudších cizineckých čtvrtích. Co zde nazývají nájemním domem ve velkých městech, jsou residenční hotely, o kterých se nám v Evropě ani nezdá a kde se dá docela pohodlně bydlet v t. zv. kitchnette apartments, jedno- a dvou-pokojových bytech s vědecky organizovanou malou kuchyňkou a zaklápěcími postelemi.

Zajdeme si z obytných čtvrtí do středu města. Velké obchodní domy, aspoň ty, které jsou dobře řízeny, jsou plné. U Macyho a v ostatních obchodních domech se odpoledne sotva protlačíte. A nechodí se jen prohlížet. Pneumatická pošta sotva stačí vracet drobné z ústředních pokladen, a dodávková auta vyjíždějí ze skladiště v hustých řadách jako bitevní flotily. Tržnice jsou v sobotu plné pozdě do noci. Krocani mizí jako sníh v březnu. Móda je absolutním diktátorem. Kupují se levnější šaty, ale nekupuje se jich mnohem méně. Nová zařízení pro domácnost, lepší elektrické ledničky, přístroje kontrolující teplotu a vlhkost vzduchu jdou na odbyt jako kdy před tím. Pěťákové a desetníkované krámy si nemohou stěžovat.

Žebráků na ulicích je stále ještě méně než v Praze před příchodem deprese, a je-li bída zlá, není rozhodně křiklavá. Ulice září po soumraku obrovskými světelnými reklamami, výkladní skříně jsou osvětleny na Main Streetu jako na páté avenui. Vlaky jezdí s vteřinovou přesností a zavádějí nové a nové výhody, aby odlákali cestující autobusům. Pokud se týče „služby“ a pohodlí je větší rozdíl mezi nimi a ČSD než mezi ČSD a Stephensonovou lokomotivou. Oceánské parníky, které křížují mezi Novým Yorkem, Bermudou a Kubou mají rekordní sezónu. Všechny velké společnosti pořádají „křížácké výpravy“, které náhle přišly do módy a pořád ještě mají dost pasažérů. V dnešním New York Times je plných pět stran obsazeno jejich inserty. Zábavní podniky mají vůbec konjunkturu. Na Nový rok byly všechny newyorské hotely vyprodány do posledního místečka – po prvé v jejich historii. Kde Amerika na to vše běře peníze je záhadou, kterou nedovedeme rozluštit. Nicméně je to fakt.

Co v Americe stále ještě funguje.

Že to není skutečnost celá, je jasno, ale do obrazce současné Ameriky patří stejně jako hroutící se banky, stávky farmářů a indexní čísla. Úvěrová a peněžní nastavba amerického hospodářství je oslabena, ale vlastní výrobní a distribuční organizace funguje — a funguje lépe než or-

ganisace evropská. Výrobní aparát je technicky ve skvělé formě a je s to, aby v několika týdnech dohonil, co krisí bylo ztraceno. V distribuci je Amerika ohromnou laboratoří, od které se budeme učit ještě po celá desetiletí. Základní potíže amerického kapitalismu jsou přirozeně společné kapitalismu celého světa, protože pramení v podstatě ziskového a soutěžného hospodářství. Vnitřní jeho organizace je však nepoměrně výkonnější. Kromě toho může fungovat volně na obrovském území, bohatém na suroviny, pracovní síly a organizační talent, kde není škrcen cly, dovozními povoleními a ostatní výzbrojí novodobého merkantilismu, nehledě ani k mystickému nacionalismu a politickému neklidu dnešní Evropy. Základní síla Ameriky zůstává nedotčena a z ní pramení i její nevysvětlitelná důvěra a klid.

Amerika učinila sotva první kroky v sociálním zákonodárství. Americký parlament odhlasoval teprve nyní velmi nedokonalý zákon o podpoře v nezaměstnanosti a v ostatních oborech sociálního pojištění a veřejné péče se Amerika musí teprve učit. Za dnešní tísně je zaostalost sociální politiky pramenem četných potíží, na druhé straně má americký kapitalismus ještě tak rozsáhlé zázemí, kam může a bude musit ustoupit, že na jeho úplné vytlačení nelze zatím ani myslet.

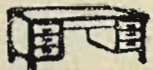
Amerika přeháněla svou prosperitu. Musíme být opatrní, abychom si podle amerických zpráv nepředstavovali depresi ještě horší než je. Situace, která se zdá velmi zlá v Americe, byla by možná záviděníhodná pro mnohé Evropany. Životní úroveň je stále ještě vysoká. Sociální filosofie je všechno, jen ne revoluční. Socialismus je slabou menšinou, komunismus bez vlivu, nepočítáme-li příležitostného pouličního shluku. Farmářské protesty přivodí moratorium na zemědělské zadlužení, nikoliv revoltu. Krise bank donutí k zásahu státu. Struktura hospodářství se bude měnit. Bude se experimentovat s regulovaným kapitalismem. Amerika dříve nebo později vejde do období sociální politiky. Stane se krátce mnoho věcí, ale revoluci není odsud vidět. Z Moskvy do Berlína je pořád ještě o hodně blíž než do Washingtonu, a ani tato cesta se nezdá přímá. V zájmu dramatickosti nutno toho litovat. Nelze to popřít v zájmu pravdy.

listárna redakce

O primátora Baxu. Mezi podpisy dopisu členů představenstva Klubu československých národních socialistů na Staroměstské radnici, otištěném v minulém čísle, nebyl nedopatřením sazeče uveden podpis pana dra Zenkla, což tímto opravujeme.

Pan Karel Horký nás žádá, abychom mu dovolili vyvrátit tvrzení, že by byl učinil výrok: „Ligisté mají na radnici důvěru jen k primátoru dru Baxovi.“ Výroku takového neučinil, a dovolává se svědectví všech členů městské rady. Budiž. Učinil prý jen „více méně rozmarnou poznámku“, že nějaký nedočkavý kandidát primátorského stolce dává v poslední době psát články do „Přítomnosti“. Tyto rozmarné výmysly p. Horkého známe; je na nich založena dobrá polovina obsahu jeho časopisu. Docela nerozmarně to odmítáme.

K zařízení vzorné kanceláře a pracovny

je nezbytným: praktický ocelový nábytek „VÁGNERSTYL“, osvědčený dubový nábytek „JERRY“, psací, rozmnožovací a počítačící stroje, jakož

i veškeré ostatní kancelářské potřeby od firmy

K. Vágnér, Brno-Ceska 16.